

De Tinkoerier

2016

2

IN DIT NUMMER O.A.

- Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft
- Een uitzonderlijk stuk religieus tin

Nederlandse TinVereniging

OPRICHTING 27 MAART 1993

BESTUUR NEDERLANDSE TINVERENIGING

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
F.W. Hubert	Secretaris
L. Groen	Penningmeester
H. Bracht	Bestuurslid
E.A. Erenst	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid

BESTUUR STICHTING NEDERLANDSE TINBIBLIOTHEEK

H.B. van Wijk	Voorzitter-Bibliothecaris
F.W. Hubert	Secretaris
L. Groen	Penningmeester
J.F.H.H. Beekhuizen	Bestuurslid
H. Bracht	Bestuurslid
E.A. Erenst	Bestuurslid

ERELID

A.A. Kooyman

REDACTIE DE TINKOERIER

J.F.H.H. Beekhuizen	Hoofdredacteur lay-out
E.A. Erenst	Redacteur
Mw. T. Evers	Redacteur

ADRES SECRETARIAAT

Voorstraat 4
3265 BV Piershil
E-mail: fredw.hubert@gmail.com

ADRES REDACTIE

Nieuwe Spiegelstraat 49
1017 DD Amsterdam
E-mail: info@janbeekhuizen.nl

ADRES PENNINGMEESTER

Geerweg 6
2731 BA Benthuisen
E-mail: groen@aeto.nl

BANKRELATIE

IBAN: NL67 INGB 0004 3826 32
Swiftadres: INGBNL 2A

WEBSITE

www.nederlandsetinvereniging.nl
www.tinvereniging.nl

ISSN: 1380-108

Inhoudsopgave van de Tinkoerier

Voorwoord	50
Jan Beekhuizen	
Najaarsbijeenkomst/Algemene Ledenvergadering 2016 te Delft	53
Thea Evers	
Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft	57
<i>Bruikleen Waalse Kerk</i>	63
<i>Collectie Museum Prinsenhof</i>	68
<i>Delfts tin uit particuliere collecties</i>	78
<i>Lakenloodjes uit particuliere collectie</i>	82
Jan Beekhuizen	
Een uitzonderlijk stuk religieus tin	84
Philippe Probst	
Literatuur over tin	90
H.B. van Wijk	
Een tinnen pelgrimsflesje uit Frankrijk als bodemvondst in het Twentse Oldenzaal	94
Thea Evers	
Nieuwe gegevens	96
H.B. van Wijk	

Afb. 1: Schilderij toegeschreven aan Abraham Bloemaert

Gorcums Museum

Dit najaar waren we met *Tussen Kunst en Kitsch* te gast in het Gorcums Museum. Daar zag ik een schilderij dat als onderwerp geschikt was voor de omslag van ons blad. Er staat immers tin op. Althans daar gaan we - gelet op de vormgeving van de beker en de pap- of brandewijnkom met lepel - vanuit. Het 1624 gedateerde schilderij wordt toegeschreven aan Abraham Bloemaert (1564 - 1651) (afb. 1).

Op het paneel zien we scènes uit een oude legende over de rechtspraak. De omschrijving ervan is als volgt: *Aan het begin van de veertiende eeuw woonde er bij Hendrik-Ido-Ambacht een boer die een goede koe bezat. De baljuw wilde deze koe graag kopen, maar de boer weigerde. Daarop verruilde de baljuw de goede koe stiekem voor een minder exemplaar. De boer deed zijn beklag bij de landheer, graaf Willem III. Deze oordeelde dat de oneerlijke baljuw ter dood moest worden gebracht door middel van onthoofding. De boer kreeg zijn koe terug plus een som geld.*

Centraal staat de voorstelling waarop de graaf vanuit zijn ziekbed het zwaard aan de beul overhandigt. Half ontkleed en met gebonden handen knielt de baljuw voor hem om zijn straf te ondergaan. In de zes medaillons zijn eveneens scènes uit deze legende afgebeeld.

De moraliserende bedoeling komt in de inscripties tot uitdrukking:

Siet wat het recht v(er)mach ghij richters sträft quae saeken

En wilt u nimmermeer daer self schuldich maeken

Siet wat begeirte werckt van ymants anders goet 't begeiren van een koe hier 't lijff verliesen doet

(transcriptie R.F. van Dijk, Regionaal Archief Gorinchem. Inv. nr. 4941).

Afb. 2: Museum Dingolfing

Symposium Dingolfing

In september werd er een tinsymposium gehouden in Dingolfing (Zuid-Duitsland). Onze vereniging was vertegenwoordigd door Henk van Wijk, Fred Hubert en ondergetekende (alle met echtgenote). De initiatiefnemer was de heer Robert Weis uit München. Het veertigtal deelnemers - met o.a. Dieter Nadolski, schrijver van *Altes Gebrauchszinn* en *Zunftzinn*, beleefde twee zeer interessante dagen. Op de zaterdag werden in het Dingolfinger Museum vijf lezingen gegeven en was er tijd voor een rondgang door het museum (afb. 2).

Ook was er een grote uitstalling van tinnen voorwerpen uit de collectie van het museum, samen met meegebrachte objecten van de deelnemers (afb. 3). Sprekers waren o.a. Robert Weis over *Gebrauchszinn aus dem Herzen Niederbayern*; Dr. Otto Baumgärtel over *Zinn auf Silberart im historischen Kontext*; Dr. Elmar Schneider (beheerder van de collectie Ruhmann in Wildon) over *Die Sammlung Ruhmann - Sammlungsgeschichte und Bestände*; Frieder Aichele over *Fälschungen, mit Beispielen von Blutbacher und Thielen* en tenslotte Frau Sabine Tiedke over *Zinn im Fränkischen Freilandmuseum*.

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5 en 5a: Zgn. 'Ratsherrnkanne'. Gemerkt: Conrad Has, Regensburg 1453. Inv. nr: K 1987/11

De zondag was gereserveerd voor een bezoek aan Regensburg en wel aan de Städtische Galerie im Leeren Beutel met een voordracht van Carolin-Sophie Ebeling en een uiteenzetting over enkele stukken uit het Historisches Museum Regensburg door de heren Dr. Otto Baumgärtel en Robert Weis. Ook hier waren veel objecten uit het museum uitgesteld (afb. 4). Hoogtepunt was de vijftiende-eeuwse stadskan (in de vaste opstelling) uit Regensburg. Opmerkelijk is dat één kan uit de vijftiende eeuw niet geoxideerd is en nog zijn zilverachtige glans heeft uit de vijftiende eeuw. Een mooi voorbeeld van hoe er tin uitzag toen het daadwerkelijk werd gebruikt (afb. 5 en 5a)¹. Het was een enerverend weekend dat zeker herhaald zal worden gezien de enthousiaste reacties van de deelnemers.

Afb. 3: Meegebrachte objecten

Afb. 4: Objecten uit het Historisches Museum Regensburg

Afb. 6 Willem van Oranje in Museum Prinsenhof

Bijeenkomst Delft en in memoriam

Ik was zeer blij met de grote opkomst in Delft, waarbij ook zes leden van de Vlaamse Tinvereniging. Wat een prachtige ambiance, zowel in de Waalse Kerk als in de kamer van Charitaten, waar de vergadering werd gehouden. Tijdens de Algemene Ledenvergadering was het mijn droeve plicht de leden mede te delen dat ons lid uit de Verenigde Staten Tom Vreede in augustus is overleden. Helaas werd ik tijdens het samenstellen van deze Tinkoerier op de hoogte gebracht van het overlijden van ons Franse lid, mevrouw Danielle Renner in november. Ik heb beide families namens de Nederlandse TinVereniging een condoleancebrief gestuurd.

Afb. 7 Detail gedenkschilderij

NOOT

¹ E. Hintze - Süddeutsche Zinngiesser, deel II: Künzelsau/Sulzbach, Band VI, Osnabrück 1965, blz. 192, nr. 1010 (geen merken afgebeeld).

Stichting Nederlandse Tinbibliotheek

Aart Korstjens heeft de bibliotheek een geweldige schenking gedaan. Uit het faillissement van Rio Tin in Tiel heeft Aart indertijd, door tussenkomst van Ritzo Holtman, veel documentatie van dit bedrijf kunnen verwerven, bestaande uit verkoopcatalogi van Rio, maar ook van Kurz, Daalderop, Zwartebol en vele andere bedrijven, alsmede een heleboel interessante papieren daaromheen. Aart heeft de gegevens uit die stukken gebruikt voor zijn publicatie *Nederlands tin van rond de twintigste eeuw* en ze inmiddels overgedragen aan onze bibliothecaris.

Waarvoor hartelijk dank !

Afb. 8 *Nederlands tin van rond de twintigste eeuw*

2016 was wederom een mooi verenigingsjaar. Nog twee jaar en we vieren ons 25-jarig jubileum. Ik kijk er nu al naar uit!

Namens het bestuur wens ik u prettige feestdagen, een gelukkig en gezond 2017

Jan Beekhuizen, voorzitter

Najaarsbijeenkomst/Algemene Ledenvergadering 2016 te Delft

Tekst: Thea Evers

Fotografie: Herwig v.d. Borgh (Vlaamse Tinvereniging)

Afb. 1 De Oude of Scheve Jan

De weergoden houden van tin. Ik kan me niet herinneren dat het de laatste jaren geen goed weer was tijdens onze bijeenkomsten. Ook op zaterdag 29 oktober was het een prachtige herfstdag. Museum Prinsenhof te Delft, daar werden we verwacht.

Als je in het uiterste oosten van het land woont, betekent dat vroeg opstaan. Het was de laatste dag met zomertijd en het is dan nog donker als je wegrijdt. Langzaam zie je Nederland wakker worden met prachtige herfstkleuren en nevelige velden. En als de zon er ook nog doorkomt, kan het gewoon niet mooier. De secretaris had weer voor uitstekende informatie gezorgd. In de parkeergarage was voldoende plaats en wanneer je dan via een poort op de Oude Delft komt, zie je direct hoe mooi de stad is. En wat staat de toren van de Oude kerk (1246) scheef! De Oude of Scheve Jan, zoals hij wordt genoemd is 75 meter hoog en staat bijna twee meter uit het lood. Maar is toch stabiel. Een heel bijzonder gezicht (afb. 1).

Tussen 10.30 en 11.00 uur was de ontvangst in de Waalse Kerk. Sinds 2014 maakt de Waalse Kerk deel uit van Museum Prinsenhof en is het mogelijk de kerk

te bezichtigen. Oorspronkelijk was dit Godshuis de kapel van het Sint Agathaklooster, waarvan de bouwgeschiedenis teruggaat tot begin 1400. De kapel van dit zusterklooster is gebouwd tussen 1430 en 1480, waarvan het gedeelte achter het orgel, de huidige entreehal van het museum, het oudste is, uit ongeveer 1425.

Door het opkomende protestantisme in de zestiende eeuw worden vanaf 1573 in de kapel protestantse kerkdiensten in de Franse taal gehouden. De Waalse kerkgemeenten waren in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden ontstaan aan het begin van de zestiende eeuw. Franssprekende Hervormingsgezinden, volgelingen van Calvijn, vluchtten voor de Spaanse overheersing. In 1685, toen de Franse koning Lodewijk XIV het Edict van Nantes introk, betekende dat een aanzienlijke groei van het aantal protestantse vluchtelingen naar de Noordelijke Nederlanden. De zekere godsdienstvrijheid die ze in Frankrijk hadden verkregen, waren ze toen weer kwijt. Er vinden nog twee keer per maand Franstalige diensten plaats.

We waren te gast in een prachtige historische en sfeervolle locatie. Toch bijzonder om in een kerk te staan die Willem van Oranje regelmatig bezocht. En dat met koffie en iets lekkers erbij (afb. 2). En dan Het Prinsenhof. We konden het op de lagere school al opdreunen: *1584, Willem van Oranje door Balthasar Gerards vermoord*.

Afb. 2 Ontvangst in de Waalse Kerk

Najaarsbijeenkomst/Algemene Ledenvergadering 2016 te Delft

De kogelgaten zitten nog altijd als stille getuigen in de muur, hoewel daar de meningen over verschillen... Toen Delft in 1572 in handen kwam van de opstandelingen, werd het klooster geconfisqueerd door de Staten van Holland. Willem van Oranje, inmiddels leider van de Opstand, komt dan in Delft wonen omdat de stad een veilige, ommuurde plek is. Het gebouw zelf werd geschiedenis door deze dramatische moord.

Wij gingen voor de najaarsbijeenkomst naar de Kamer van Charitate, in 1597 door het stadsbestuur opgericht ter verzorging van de armen. Nu is het Delfts officiële trouwlocatie. Er was een mooie opkomst. Zo'n 36 leden met introducés waren naar het Prinsenhof gekomen,

Afb. 3 Kamer van Charitate

waaronder zes leden van de Vlaamse Tinvereniging (afb. 3). Na het succesvolle weekend in Oudenaarde met de aanbieding van het fraaie Stadskannenboek was het leuk om de Vlaamse vrienden weer te ontmoeten.

Na een welkom van voorzitter Jan Beekhuizen, speciaal ook voor de nieuwe leden, werd de algemene ledenvergadering gehouden.

Om alvast naar uit te zien: De voorjaarsbijeenkomst 2017 zal worden gehouden op 13 mei in het Nationaal Klok & Peel Museum in Asten. De najaarsbijeenkomst 2017 is gepland op 28 november, maar de plaats van samenkomst is nog onbekend.

Afb. 4 Lezing Jan Beekhuizen

In het jaar 2018 zijn er twee jubilea.

De Pewter Society viert dan haar 100-jarig bestaan. En onze vereniging gaat dan haar zilveren jubileum vieren en wel op 27/28 oktober. Alle ideeën om er een bijzondere invulling aan te geven zijn van harte welkom bij het bestuur.

Vervolgens konden we kijken en luisteren naar een interessante en boeiende voordracht van Jan Beekhuizen over Delfts tin (afb. 4). U vindt zijn verhaal met foto's van onder meer de prachtige kannen van Museum Prinsenhof elders in dit nummer.

De lunch in de Waalse kerk was uitstekend verzorgd. Er waren statafels en krukjes en daardoor mengt het gezelschap zich. Naast oude bekenden praat je ook met nieuwe mensen. Een geanimeerde bijeenkomst, waar niet alleen over tin werd gepraat (afb. 5).

We vervolgden onze tindag weer in de Kamer van Charitate, waar ook een grote antieke kast stond, met daarin een oud archief. Natuurlijk hadden we daar graag een blik in geworpen, maar een groot hangslot verhinderde dat.

Afb. 5 Lunch in de Waalse Kerk

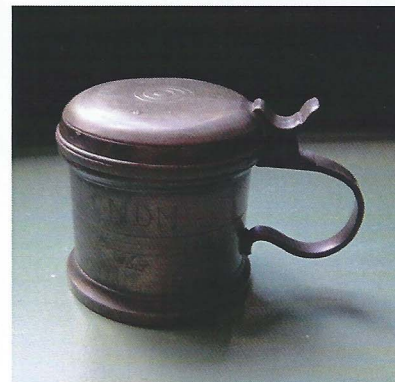

Afb. 6 Meegebrachte objecten

Jugendstil-tin (afb. 6 en 7). Goed kijken en luisteren naar de deskundigen levert weer kennis op. Zo was er een mooie kroes van een wat kleiner formaat. De vorm van een boterdoos was duidelijk te herkennen, waarbij de tinnegieter er een scharnierend deksel en een handvat aan toegevoegd heeft om er een drinkkroes van te maken (afb. 8 en 8a). De kroes is gemerkt met de gekroonde roos met de letter F voor Fijntin en de gietersinitialen ARD voor Abraham Reijnders, werkzaam in Delft vóór en na 1832.¹

Afb. 7 'Blik op tin'

Afb. 8 Drinkkroes

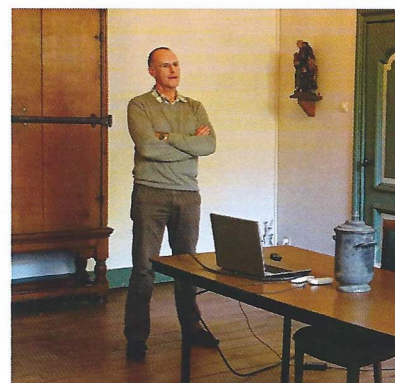

Afb. 8A Merk

Maar we mochten daarna wel die prachtige tinnen kannen zien uit de ochtendpresentatie. Het Prinsenhof beschikt over 160 tinnen voorwerpen, ook bruikleenstukken van de Waalse kerk en de Hervormde kerk. Wat voor fraais er uit het krat kwam en met witte handschoenen werd aangepakt, kunt u ook in dit nummer zien.

Naast Delfts Blauw, is de geschiedenis van Delft is ook verbonden met het weven van stoffen. Het laken weven behoorde samen met de handel en het bierbrouwen al vanaf het ontstaan van de stad tot de belangrijkste economische activiteiten. Uit een particuliere collectie waren enkele lakenloodjes te zien, een soort keurmerken die aan gemaakte stoffen werden bevestigd, om aan te tonen dat het textiel voldeed aan de door het gilde gestelde kwaliteitseisen.

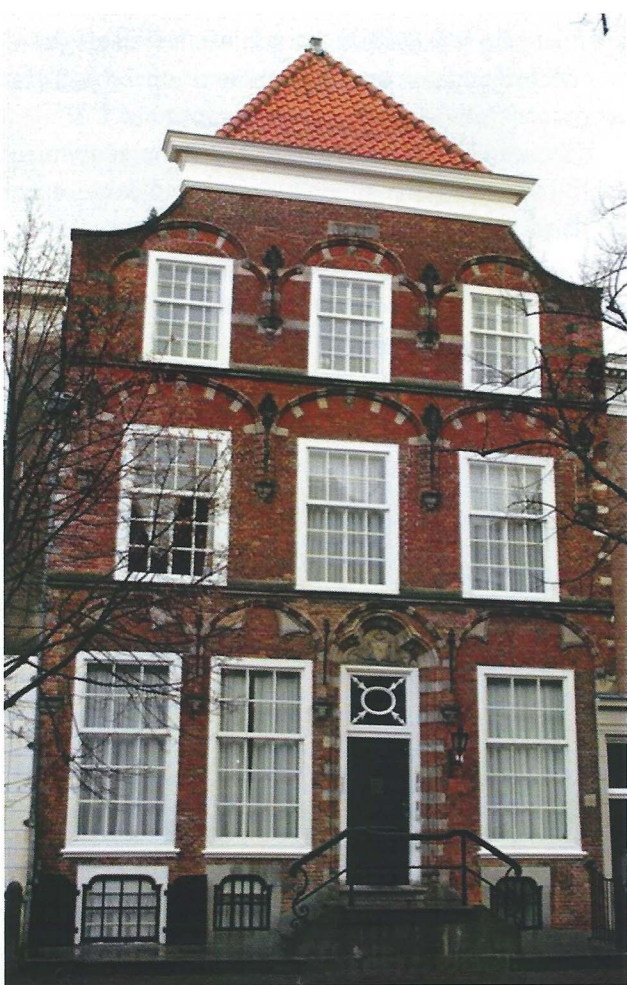
De stukken die de leden altijd meebrengen zijn ook altijd zeer de moeite waard. Er was gevraagd om tin uit Delft, maar dat moet je maar net hebben. Op de pronktafel varieerde het van oude bodemvondsten tot

Afb. 9 Voordracht Philip Probst

Philippe Probst, voorzitter van de Vlaamse Tinvereniging, hield daarna een presentatie over een zeer bijzonder voorwerp, waarvan hij bezig was te achterhalen waar het voor gediend had en waar het vandaan kwam (afb. 9). In zijn verhaal was hij al een heel eind op weg, om op beide vragen een plausibel antwoord te kunnen geven. Ook deze bijdrage vindt u in dit nummer en we horen er ongetwijfeld nog meer van.

Najaarsbijeenkomst/Algemene Ledenvergadering 2016 te Delft

Afb. 10 Pharmaceutisch Museum De Griffioen

Tot slot wandelden we via een mooie route naar De Griffioen; stichting medisch farmaceutisch museum aan de Koornmarkt 66, een huis dat waarschijnlijk dateert van kort na de grote stadsbrand van 1536, die een groot deel van de stad in de as legde. In dit pand is een unieke verzameling medisch historische instrumenten en voorwerpen ondergebracht, die ons herinneren aan het medische leven in een Hollandse stad (afb. 10). Het museum werd geopend in 1991 en biedt onderdak aan de verzameling van Bob en Margreet Griffioen, broer en zus met een passie voor verzamelen (afb. 11). Zijn belangstelling als arts, ging uit naar de medische historie en zus Margreet kocht bijzondere farmaceutische voorwerpen. Zij was opgeleid tot apotheker.

Wij kregen een korte interessante PowerPoint-introductie en werden vervolgens rondgeleid door het gebouw met talloze gebruiksvoorwerpen op medisch, farmaceutisch en verpleegkundig gebied. Een prachtige simpliciakast, een houten ladekast met daarin geneesmiddelen uit het planten-, dieren- of delfstoffenrijk, die een apotheker in huis moest hebben.

Mooie oude vijzels en vele microscopen, waren er te bewonderen, waaronder ook het type van de uitvinder van dit instrument Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723), geboren in Delft. Medische instrumenten, skeletten en schedels, maar ook zoiets curieus als een gouden pessarium. Het museum is alleen geopend op afspraak voor groepen en werkt met een zevental vrijwilligers. En dat is weer mooi van de TinVereniging: je komt nog eens ergens.

We kijken terug op een prachtige dag, waar veel voorbereiding aan vooraf is gegaan. Hartelijk dank aan de organisatoren. En ik blijf het zeggen: Wie er niet was heeft iets gemist.

Afb. 11 Bob en Margreet Griffioen

NOOT

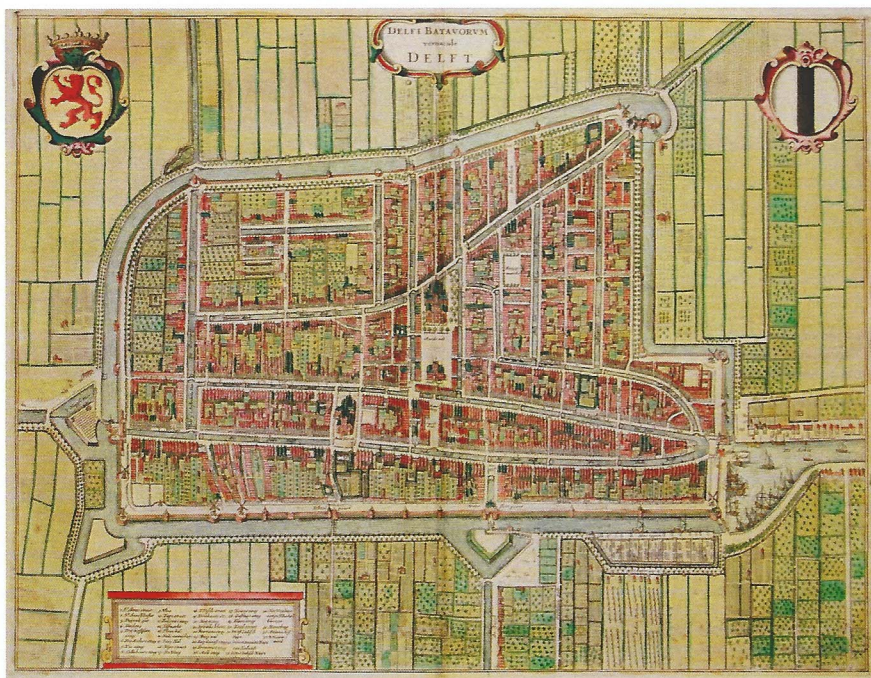
1 B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 144, nr. 2691 en 2691-8

Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft

Tekst en fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft

Afb. 1 Plattegrond van Delft door Gregorio Leti, 1690

Korte geschiedenis van het Prinsenhof

Het Prinsenhof was aanvankelijk het Sint-Agathaklooster. Aan het einde van de veertiende eeuw sloot Alyd Busers zich met haar dochter aan bij een groep Delftse zusters. In 1403 namen zij een huis aan de Oude Delft in gebruik als klooster. Omdat de groep steeds verder groeide, moest het klooster vele malen uitbreiden en werd op die manier het grootste en rijkste klooster binnen de muren van het middeleeuwse

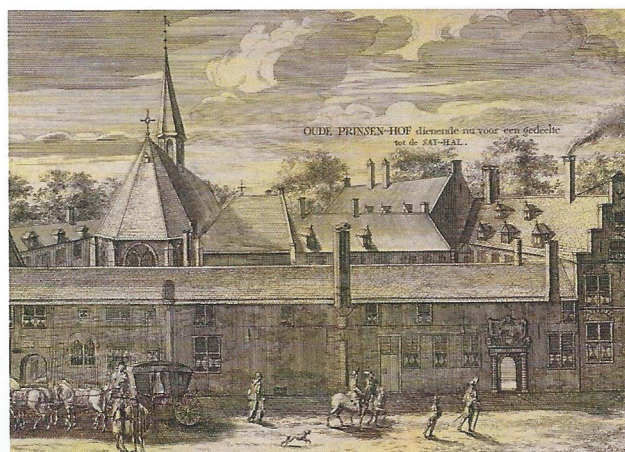

Afb. 2 Tafelkleed

Delft. Na de reformatie in de tweede helft van de zestiende eeuw werd het complex opgesplitst in afzonderlijke delen. Een deel van de kapel bleef in gebruik en in de lange zuidelijke vleugel bleven nog enkele kloosterzusters wonen. Het overige gedeelte werd ingericht als hof voor Prins Willem van Oranje, die van 1572 tot 1582 regelmatig in het Sint-Agathaklooster verbleef. Sindsdien is de naam Prinsenhof in gebruik. In 1584 pleegde Balthasar Gerards een dodelijke aanslag op Willem van Oranje.

Delft ligt aan de Schie en is ontstaan aan een gegraven waterloop. De naam is afgeleid van het woord delven, dat graven betekent (afb. 1). Graaf Willem II verleende Delft in 1246 het stadsrecht. Delft was tot in de zeventiende eeuw een van de grote plaatsen van het graafschap (later provincie) Holland.

In 1400 telde de stad 6.500 inwoners. In 1536 verwoestte een grote stadsbrand Delft voor een groot deel. Delft is het bekendst geworden en gebleven door de fabricage van aardewerk. Er was echter ook een bloeiende laken- en tapijtindustrie (afb. 2). Ook woonden er veel kunstschilders zoals Jan Steen, Johannes Vermeer en Pieter de Hooch.

Afb. 3 Say Hal

Afb. 4 Lakenlood met naam DELF

Afb. 5 Voorzijde lakenlood Delft

Afb. 6 Keerzijde lakenlood Delft

Het Prinsenhof fungeerde in 1657 deels als lakenhal - Say Hal (afb. 3).¹ Twee lakenloodjes met het Delftse stadswapen getuigen van de handel daarin.² Op een lakenlood is het stadswapen met de naam DELF nog goed te zien (afb. 4). Op het andere staat het stadswapen met tekst DELFT IN HOLLAND en op de andere kant LAKEN GEKEURT SOO GOED ALS DE LEGGER M (afb. 5 en 6).³

Afb. 7 Deel Agatha klooster

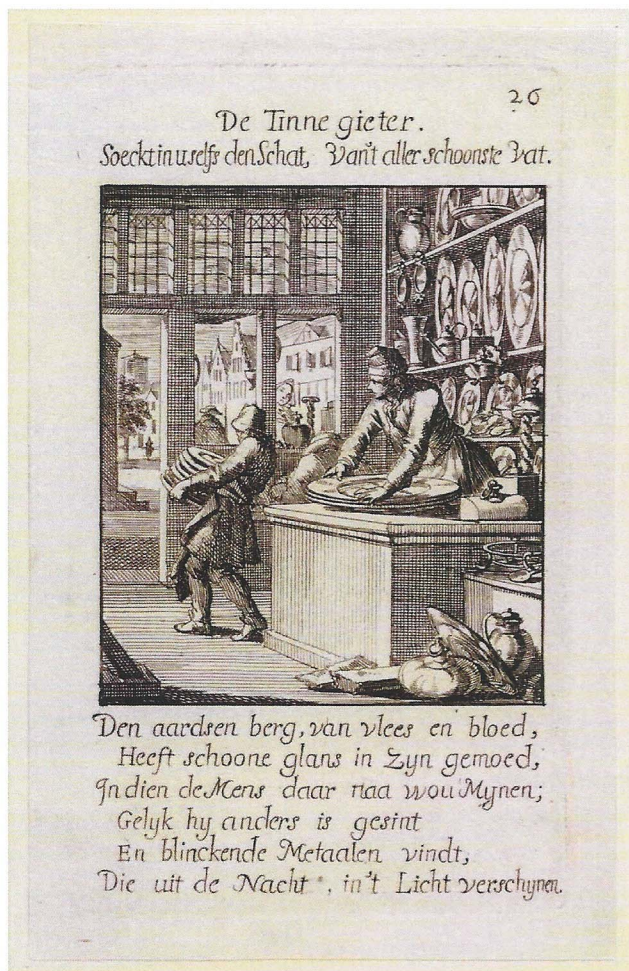
Van 1775 tot 1807 was er de Latijnse school gevestigd. Tussen 1932 en 1951 werd het complex gerestaureerd en kreeg het de bestemming van stedelijk museum.

Vanaf 1949 tot 1992 is er de bekende Oude Kunst- en Antiekbeurs gehouden, georganiseerd door de - inmiddels Koninklijke - Vereniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland (afb. 7).

In Delft zijn tal van tinnegieters actief geweest. In *Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken* staan 74 tinnegieters met naam en soms een merk vermeld. Verder staan er zestien vermeld, waarvan alleen de initialen en/of het merk bekend zijn.⁴

De vroegste vermelding is die van tinnegieter **Joost Pietersz**, omstreeks 1500. Bij mijn naspeuringen heb ik een nog vroegere tinnegieter met de naam **Coman Wouter Jansz** gevonden. Hoewel zijn feitelijke beroep kruidenier was, oefende hij van omstreeks 1448 tot 1453 het ambacht van tinnegieter uit. Van omstreeks 1441 tot 1449 was hij bovendien kaarsenmaker.⁵

Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft

Afb. 8 Prent van Jan Luyken

In de Nieuwe Kerk te Delft ligt tinnegieter **Joost (Jansz.) van Lodensteyn** begraven. Hij werd geboren in 1536 en overleed in 1601. Hij was getrouwd met Barbartje Pietersdr.⁶ Volgens dezelfde bron is deze tinnegieter afgebeeld op een prent van Jan Luyken uit de Spiegel van 't menselyck bedrijf, dat in 1694 verscheen (afb. 8).⁷

In een uitgave van G. Verhoeven over het jaar 1543 worden meerdere tinnegieters vermeld:

Joest tinnegieters weduwe

Tonis die tinnegieter

Adriaan tinnegieter

Willem tinnegieter

Cornelis Pouwelszoon tinnegieter⁸

Dubbe vermeldt onder nummer 2743 **Bartholomeus Roelantsz.** en **Joost Jansz.** onder nr. 2074.⁹ Zij maakten

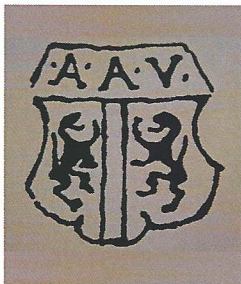
als tinnegieter gietvormen voor loden kogels volgens de standaardkalibers van musketten en roers (geweren). Eerstgenoemde wordt in verband hiermee al vermeld in 1599 en beiden tussen 1601 en 1605.¹⁰ Joost Jansz. wordt in 1589 al vermeld in een Rotterdamse notariële akte over de aankoop van een platte schotelvorm.¹¹

Verder vond ik **Dirck van Beest van Heemskerck** of te wel **Dirck van Beest Jansz.** Hij trouwt op 16 januari 1600 in Delft met Grietgen Jansdr. Een akte van 28 december 1622 vermeldt dat hij burger van Delft wordt en daar op 20 januari 1644 is begraven.¹² Dubbe vermeldt wel ene Dirck Beest, die voor en na 1592 werkzaam was.¹³

Mathijs (Aryens) van der Linde, tinnegieter, leverde omstreeks 1608 en 1631 lood aan diverse pottenbakkers voor het maken van loodglazuur.¹⁴ Ook wordt hij genoemd in een tweetal notariële akten uit 1631 te Rotterdam.¹⁵

In de zeventiende eeuw woonde **Willem van Sijl** (of **van Zijl**) aan de Wijnhaven 4 en werkte daar als tinnegieter. Hij werd in 1624 in Leiden geboren¹⁶ en moet omstreeks 1649 naar Delft verhuisd zijn, omdat hij in dat jaar het huis kocht aan de Wijnhaven. Willem is twee keer getrouwd. In 1649 met Margriete van der Elst en in 1655 met Aeltjen van Adegeest. Uit het laatste huwelijk worden drie kinderen geboren: Huybertus, Frans en Willem. Zijn zoon **Huybertus van Sijl** oefende ook het vak van tinnegieter uit. Willem van Sijl, tijdens zijn leven ook ijkmeester van ronde maten, is in 1699 overleden.¹⁷

In de achttiende eeuw vinden we **Joannes Prins**, tinnegieter, geboren 25 maart 1721. Hij trouwt voor de eerste keer op 21 december 1748. De naam van de echtgenote is niet bekend. Hij huwt voor een tweede keer met Adriana Verbunt. Hun huwelijksdatum is niet bekend.¹⁸

Afb. 9 Merk AAV

De in Dubbe genoemde tinnegieter **Arent Andries Vosmaer** komt voor in een Rotterdamse akte uit 1639 (afb. 9).¹⁹ Het betreft een kwaliteitsgeschil met Dirck Jansz. Meschaert, tinnegieter te Rotterdam.²⁰

Enkele wetenswaardigheden betreffende het tinnegietersambacht in Delft

- In Delft was Sint Sebastiaan de beschermheilige van de ijzerhandelaren en tinnegieters. De tinnegieters waren echter lid van het St. Eloys gilde. In 1688 stelde de Delftse magistraat een keur vast ten behoeve van de tinnegieters.²¹
- Er bestonden gildevoorschriften met betrekking tot de gebruikte materialen - hout, brons, koper of steen - om gietvormen te maken. In Delft had men in 1668 de keus tussen koper (brons), tin of steen.²²
- In Delft waren er in 1742 drie tinnegieters die een *Personeele Quotisatie* kregen. Dit hield in dat zij een minimum inkomen hadden van f 600, - per jaar en dat de huurwaarde van hun huis meer was dan f 600, -. Verder werd er rekening mee gehouden dat men een *hele kapitalist* was (belastbaar vermogen f 2.000, - of meer) of een *halve kapitalist* (belastbaar vermogen f 1.000, -).²³
- In Delft werden rond 1592 drie soorten tin gebruikt: fijntin en keurtin. Ook werd er rond dat jaar kannetin gebruikt. Dit bestond uit 92% tin en 8% lood. Keurtin en kannetin zijn per definitie onfijn tin.²⁴ Het blijkt dat er rond de genoemde datum nauwelijks of geen toezicht was op de handhaving van de gildevoorschriften door de lokale besturen. Dit betreft vooral de merken en het gebruik ervan. De Leidse burgermeester Pieter Adriaensz. Van der Werff en de stadssecretaris Jan van Hout werden naar aanleiding van een incident in Leiden aangesteld om onderzoek te doen in andere steden. Zij begonnen in Leiden, waar zij de tinnegieters Mees Dircksz. van Weesp, Jacob Meesz., François

Margelle, Adriaen Hame, Claes Claesz. en Mees Joostensz. en nog vele anderen ondervroegen. Laatstgenoemde was tevens waard van de stadsherberg. Verder bezochten Van der Werf, Van Hout en François Margelle, die was toegevoegd, Haarlem, Amsterdam, Utrecht, Gouda, Rotterdam en Delft.²⁵ In Delft werd na veel zoeken door Van Beest, klerk van de stadssecretaris, een oud keurboek gevonden waarin enige gegevens stonden.²⁶ De tinnegieters in Delft waren zelf niet tevreden met deze situatie en hebben in 1609 een verzoek gericht aan de Heren van Holland en West-Friesland:

*De Requeste van de Tinnegieters binnen der Stad Delft, noopende den assay van het Tin te brengen in voorgaande observatie; is gestelt in handen van de Heeren Gecommitteerde Raaden, om de oude Ordonnantie op de keure van het Tin te doen opsoeken, deselve te doorsien en de Supplianten in haar voorslag te horen, en aan de Edele Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland te doen rapport, om daarna, het selve gehoort alsdan, &c Den 15 Augusty 1609*²⁷

- Het is bekend dat gekroonde roos met aan weerszijden van de roos de gietersinitialen de oudst bekende vorm is. In een ordonnantie uit 1609 van keurmeesters te Delft, verstuurd voor goedkeuring en vaststelling aan de Staten van Holland en West Friesland blijkt dat het roosmerk in deze vorm nog voorkomt, maar niet lang daarna verdwijnt.²⁸
- Enkele Delftse tinnegieters, zoals Martinus Buyteweg (afb. 10) en A. Reynders (afb. 11) hebben kannen vervaardigd, die refereren aan het Leidse model. Dat wil zeggen dat men niet alleen op het model kan afgaan, maar ook naar het merk moet kijken.²⁹

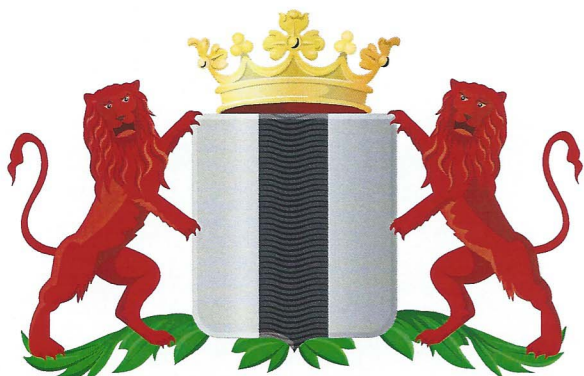

Afb. 10 Merk MBW

Afb. 11 Merk ARD

Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft

Afb. 12 Stadswapen Delft

- Het stadswapen van Delft toont een gekroond wapenschild met twee staande leeuwen. De balk met golfjes in het wapenschild symboliseert de gracht die dwars door Delft loopt: de Oude Delft. In het midden van de veertiende eeuw ontstaat het huidige stadswapen, dat gebruikt wordt op het zegel van zaken (afb. 12).

Collectie Museum Prinsenhof

Volgens de gegevens heeft het museum ongeveer 160 stuks tin, waarvan in bruikleen:

Waalse Kerk	11 objecten
Het Meisjeshuis	1 object
Diaconie Hervormde Gemeente	25 objecten

De eigen collectie telt 123 voorwerpen, waaronder diverse bodemvondsten, veel schotels en borden, Rembrandtkannetjes, lepels. Hoogtepunt vormen het bijzondere kannetje en een schotel uit de vaste opstelling.

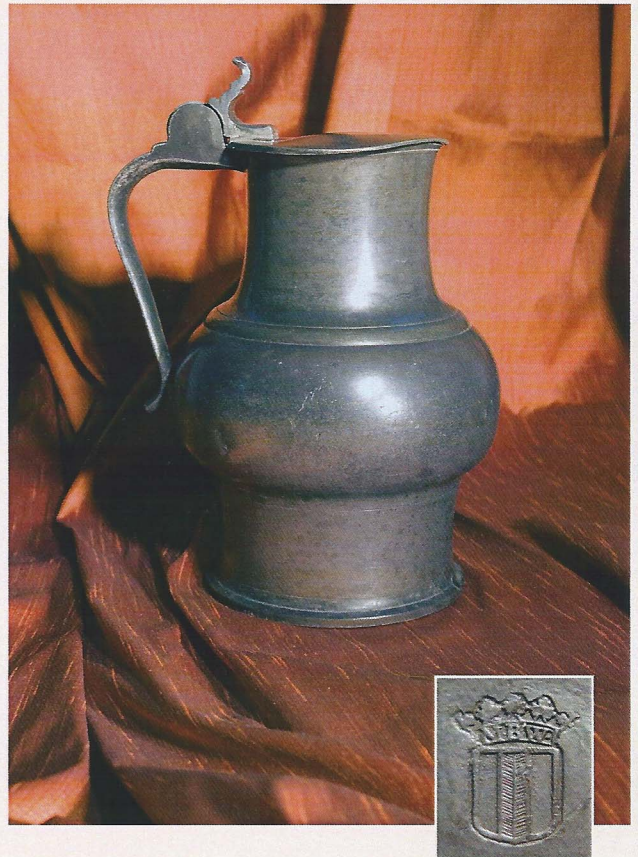
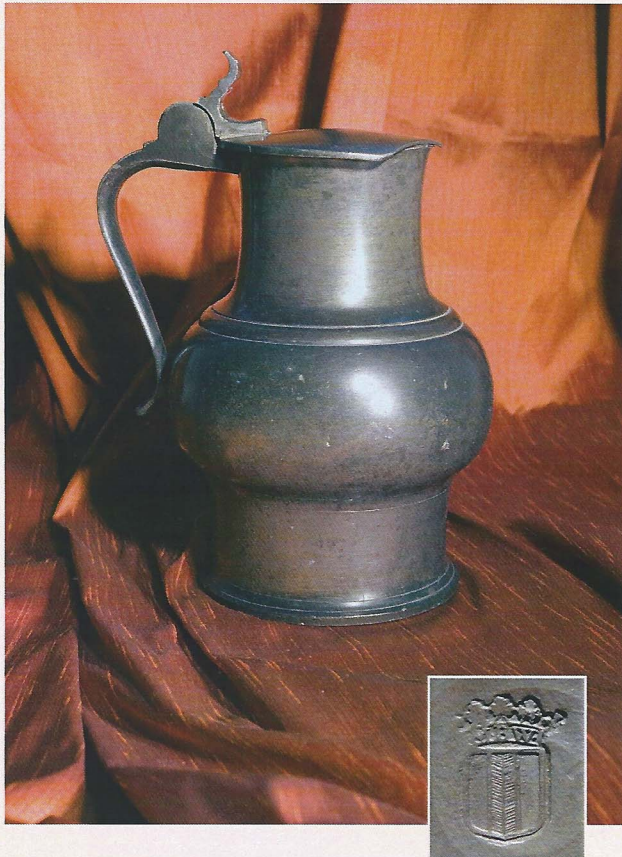
Op pagina 63 volgt het overzicht van de objecten die ik heb mogen uitzoeken en fotograferen. Met dank aan de heer M. Wery, conservator stads- en Oranje-geschiedenis, Museum Prinsenhof Delft en de heren R. Stokhof en M. Boers, collectiebeheer.

NOTEN

- 1 Say is een soort ruw linnen
- 2 Een lakenlood heeft de functie van een zegellood. Het is een kwaliteitswaarborg. Het lakenlood bestaat uit twee helften die door een zegeltang op elkaar geperst worden. In de zegeltang zat een matrijs met alle informatie die nodig was. Ze komen in verschillende formaten voor.
- 3 In dit lakenlood zit nog een deel van de oorspronkelijke stof
- 4 B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 141 t/m 147.
- 5 G. de Moor - Verborg en geborgen. Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst in de Noordwijkse regio (1261 - 1574), Hilversum 1994, blz. 295.
- 6 Wikipedia, FamilieWiki - Familie Lodesteyn.
- 7 Het lijkt twijfelachtig dat Joost van Lodesteyn hierop afgebeeld staat omdat hij al in 1601 overleed.
- 8 G. Verhoeven - Het eerste kohier van de tiende penning van Delft (1543), Hilversum 1999, blz. 18, 30, 31, 32 (gegevens gehaald uit de eerste 34 pagina's).
- 9 B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 143, nr. 2074.
- 10 M. de Jong - Staat van Oorlog. Wapenbedrijf en militaire hervorming in de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1585 - 1621, Hilversum 2005, blz. 36.
- 11 J. van Oostveen - Rotterdamse lood- en tinnegieters uit de 17e eeuw - Enkele archivalische gegevens, Tiel 2014, blz. 28.
- 12 De Nederlandse Leeuw - jaargang 48 (1930), nr. 359.
- 13 B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 141.
- 14 M.-C. Roodenburg - De Delftse pottenbakkersnering in de Gouden Eeuw (1575 - 1675), Hilversum 1993, blz. 86 en J. van Oostveen - Rotterdamse lood- en tinnegieters uit de 17e eeuw - Enkele archivalische gegevens, Tiel 2014, blz. 28.
- 15 J. van Oostveen - Rotterdamse lood- en tinnegieters uit de 17e eeuw - Enkele archivalische gegevens, Tiel 2014, blz. 24.
- 16 B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 277, nr. 3290.
- 17 Internet: Moustache Homepage
- 18 Kwartierstaat van Eis-Van de Waals. Uitgave van Genealogische Vereniging Prometheus, bijgewerkt 2008, nr. 354.
- 19 B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 145, nr. 3120 en 3120-1.
- 20 J. van Oostveen - Rotterdamse lood- en tinnegieters uit de 17e eeuw - Enkele archivalische gegevens, Tiel 2014, blz. 24.
- 21 B. Dubbe - Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 34.
- 22 Idem, blz. 62.
- 23 Idem, blz. 79.
- 24 Idem, blz. 88 en 89.
- 25 Mr. A. Versprille - De tinindustrie te Leiden in 1592, blz. 94 e.v.
- 26 Idem, blz. 242.
- 27 Register van Holland en Westvriesland Van de jaaren 1607, 1608 en 1609, blz. 981.
- 28 Idem, blz. 111 en 113.
- 29 Idem, blz. 215

BRUIKLEEN WAALSE KERK

Nr. 1 | Paar avondmaalskannen, Delft

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: stadsmerk met gietersinitialen. MBW voor Martinus Buytewegh, Delft, meesterproef 1724, werkzaam omstreeks 1724 tot omstreeks 1768, hoofdman van het gilde 1731 - 1768. In 1783 verkoopt de weduwe van Martinus Buytewegh de gereedschappen. Het kanlichaam bestaat uit drie geledingen door draairingen gescheiden. Het deksel is plat en hartvormig.

Periode: 2e/3e kwart 18e eeuw

Hoogte: 24,0 cm

Diameter bodem: 13,0 cm

Conditie: perfect

Inv. nr: B52-12 en B52-13

Standplaats: depot

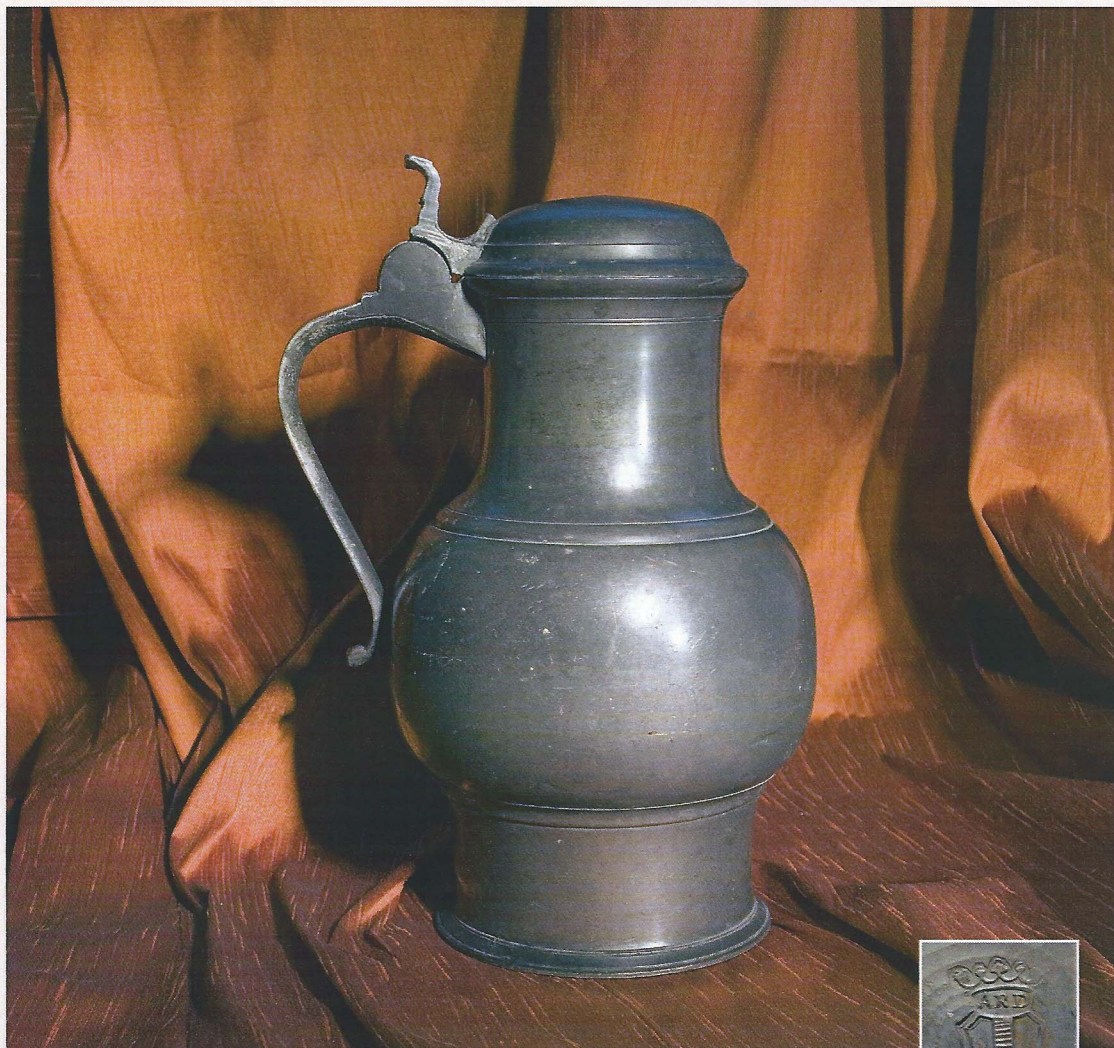
Literatuur merk:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 142, nr. 1355 en 1355-1

Opmerking:

Deze kannen zijn niet eerder gepubliceerd. Opmerkelijk is het platte, hartvormige deksel dat in Nederland nauwelijks voorkomt. Bij kannen uit Maastricht, Zaltbommel en Rotterdam kan men ook een hartvormig deksel aantreffen. Men kan spreken van het Leidse type, maar met het merk van een Delftse tinnegieter. Gaat men louter op het model af, dan denkt men eerder aan de zeventiende eeuw dan de achttiende (zie hiervoor: B. Dubbe - *Tin en tinnegieters in Nederland*, Lochem 1978, blz. 267, fig. 148 en blz. 269).

BRUIKLEEN WAALSE KERK

Nr. 2 | Avondmaalskan - type Leiden, Delft

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: stadsmerk van Delft met gietersinitialen ARD voor Abraham Reijnders, Delft, 2e helft 18e eeuw. Het kanlichaam bestaat uit drie geledingen door draairingen gescheiden. Het deksel is rond en gewelfd.

Periode: 2e helft 18e eeuw
Hoogte: 27,0 cm
Doorsnede bodem: 13,5 cm
Conditie: perfect
Inv. nr: B52-15
Standplaats: depot

Literatuur merk:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 144, nr. 2691 en 2691-4

Opmerking:

In Dubbe staat vermeld dat Abraham Reijnders geboren is in 1781 en overleden in 1832. Vanwege de vormgeving, de draairingen en de afwerking moet deze kan het werk zijn van een oudere Abraham Reijnders, van wie tot op heden geen informatie bekend is. Ook het merk duidt eerder op de achttiende eeuw dan de negentiende. Een andere mogelijkheid is dat Reijnders de beschikking had over oude mallen en de kan dus nagegoten heeft. De patina en de huid van de kan zijn echter niet negentiende-eeuws.

BRUIKLEEN WAALSE KERK

Nr. 3 | Avondmaalskan, type Leiden

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: gekroonde roos met in de kroon niet leesbare gietersinitialen. Aan de binnenkant van de hals is rechts van het handvat een maatpegel aangebracht. Het kanlichaam bestaat uit drie geledingen door draairingen gescheiden. Het deksel is rond en gewelfd.

Periode: 4e kwart 17e eeuw/1e kwart 18e eeuw

Hoogte: 28,5 cm

Diameter bodem: 13,5 cm

Conditie: goed. Beschadiging aanzet deksel/handvat.

Tinpestvlek in de voet.

Inv. nr: B52 - 16

Standplaats: depot

BRUIKLEEN WAALSE KERK

Nr. 4 | Paar avondmaalsbekers

Niet gemerkt.
Conische vormgeving met holle standring.
Diverse concentrische draairingen.

Periode: 2e/3e kwart 19e eeuw

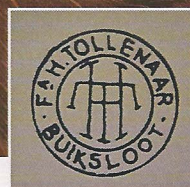
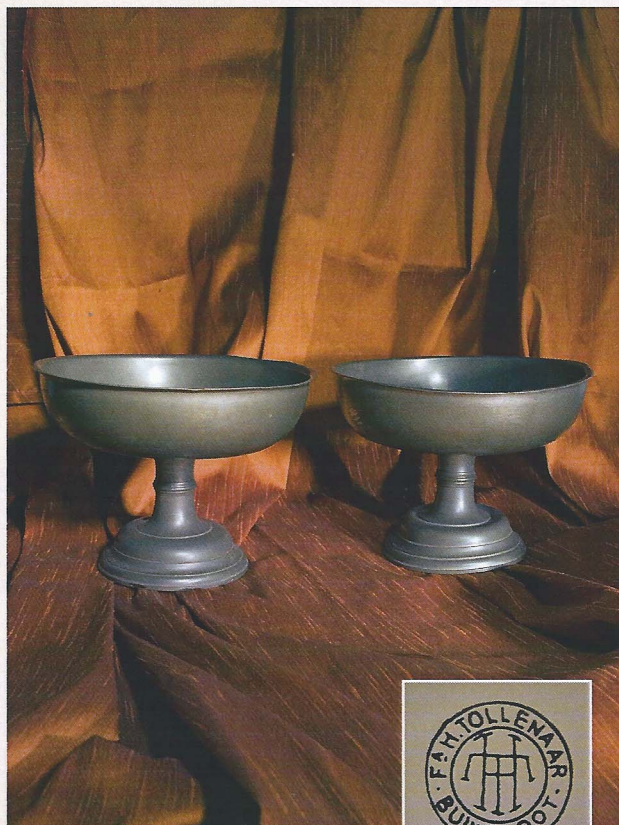
Hoogte: 15,5 cm

Diameter voet: 7,5 cm

Conditie: gaaf

Inv. nr: B52 - 19 en B52 - 20

Standplaats: depot

Nr. 5 | Paar collecteschalen op voet, Amsterdam

Gemerkt aan de binnenkant van de voet: gietersmerk met naam Fa. H. Tollenaar - Buiksloot voor H. Tollenaar, Amsterdam, werkzaam 1915 - 1935.
De voet is geprofileerd.

Periode: 1e kwart 20e eeuw (vóór 1926)

Hoogte: 12,0 cm

Diameter voet: 11,5 cm

Conditie: goed

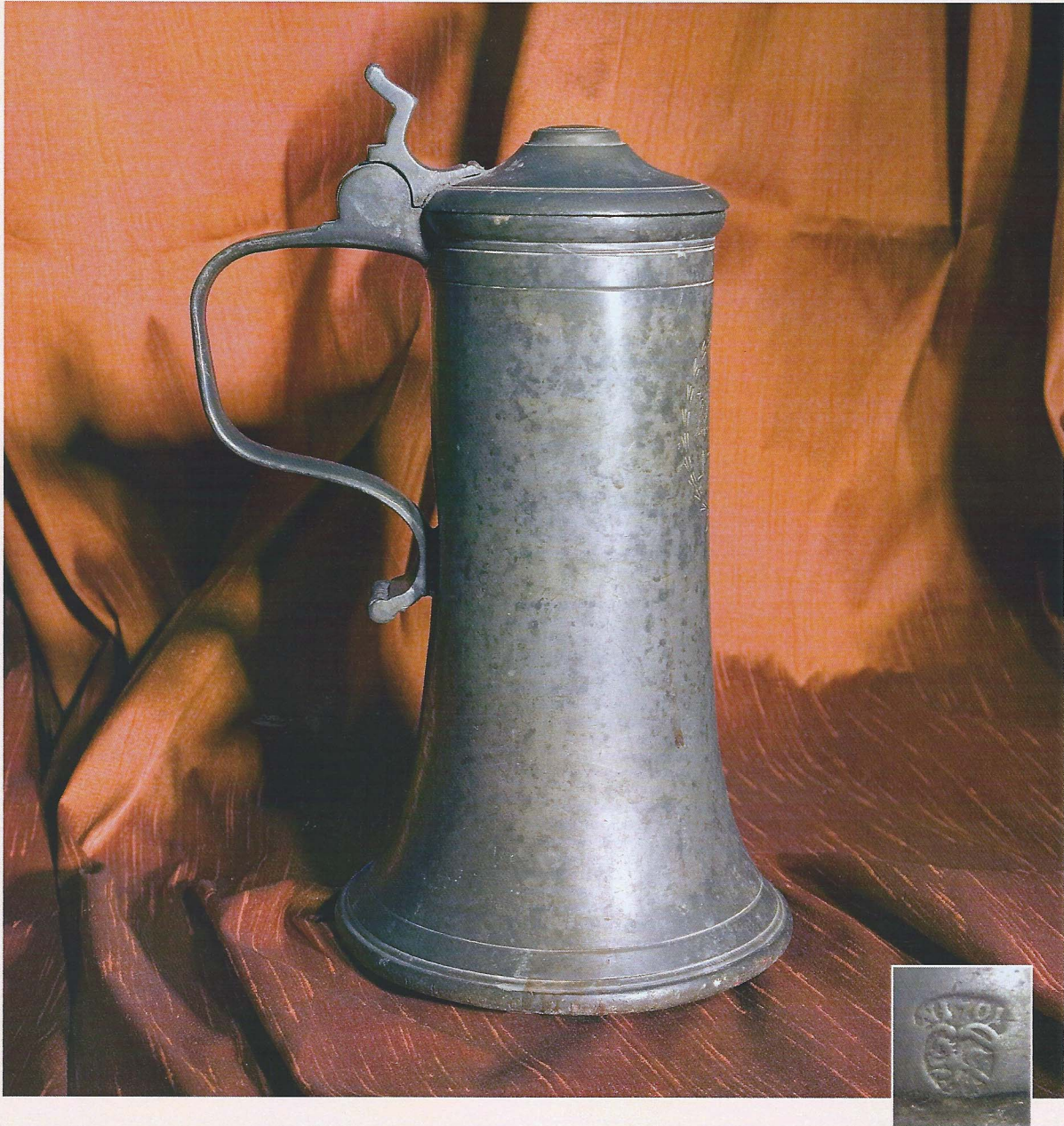
Inv. nr: B52 - 21 en B52 - 22

Standplaats: depot

Literatuur merk:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 112, nr. 3007 en 3007-1.

BRUIKLEEN WAALSE KERK

Nr. 6 | Zgn. Stitze, Neurenberg

Horizontale gietnaad, Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Gebogen handvat. Gemerkt boven aan het handvat: stadsmerk van Neurenberg in de vorm van een halve adelaar met jaartal 1701 en gietersinitiaal G voor Jobst Sigmund Geisser, Neurenberg, meester 1689, gehuwd 1700, nog vermeld 1721 - 1724. Het kanlichaam is slank conisch. Twee draairingen boven de bodemrand en onder de dekselrand. Op het kanlichaam een gravering met jaartal 1706 en eigenaarsinitialen AS.

Aan de binnenkant van de bodem meegegoten medaillon in de vorm van een gestileerde roos.

Periode: 1e kwart 18e eeuw

Hoogte: 24,5 cm

Diameter bodem: 13,5 cm

Conditie: goed met niet oorspronkelijke bolling van de bodem

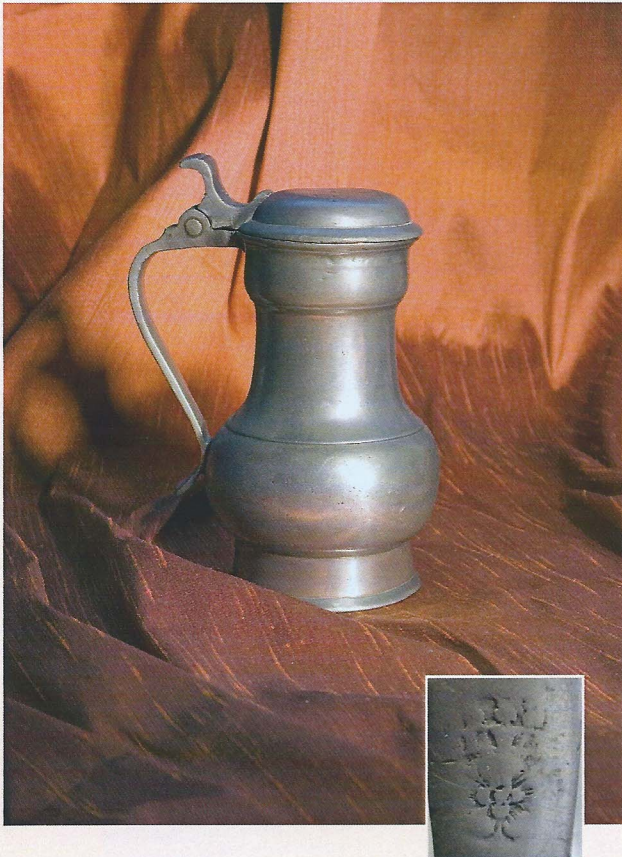
Inv. nr: B52 - 14

Standplaats: depot

Literatuur merk:

E. Hintze - Nürnberger Zinngiesser, Aalen 1964, blz. 118, nr. 353.

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

Nr. 7 | Maatkannetje - Rembrandtkannetje

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt op het handvat: gekroonde roos met niet leesbare gietersinitialen. Op het deksel gegraveerde eigenaarsinitialen RPB.

Periode: 4e kwart 18e eeuw

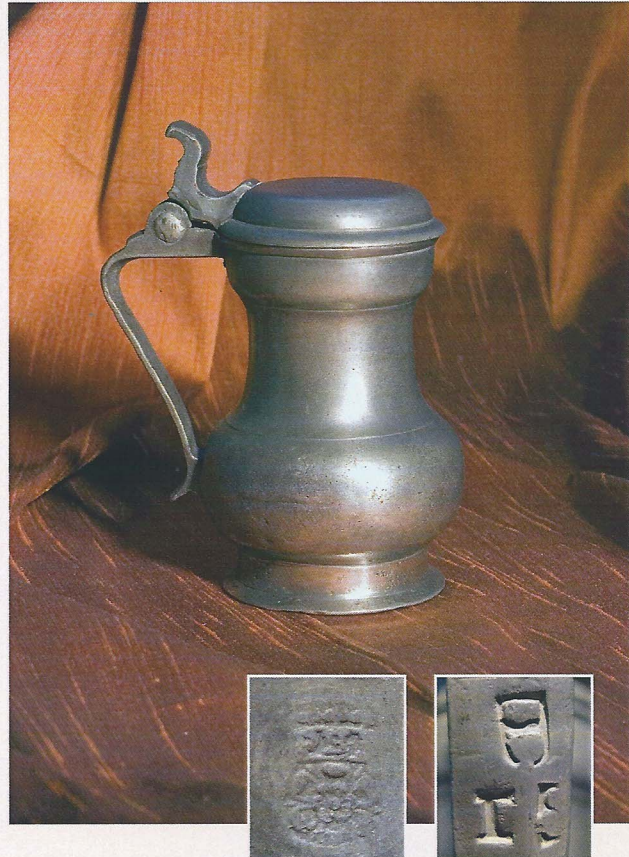
Hoogte: 9,0 cm

Diameter voet: 5,0 cm

Conditie: goed

Inv. nr: PDTin 6a

Standplaats: depot

Nr. 8 | Maatkannetje - Rembrandtkannetje, Groningen

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: gekroonde roos met in de band van de kroon gietersinitialen PH(B) voor Pieter Hindriks Bleeker, Groningen, geboren 1749, gehuwd 1778, werkzaam 1778 - 1822, overleden 1826. De zaak werd vóór 1822 opgeheven. Zijn adres: Vismarkt nz B 106. Op het handvat ingeslagen ijkmerk van Groningen en getal 15 voor 1815. Op het deksel gegraveerde eigenaarsinitialen TIW op de typisch Groningse manier.

Periode: 4e kwart 18e eeuw/1e kwart 19e eeuw

Hoogte: 11,8 cm

Diameter voet: 5,6 cm

Conditie: goed

Inv. nr: PDTin 6b

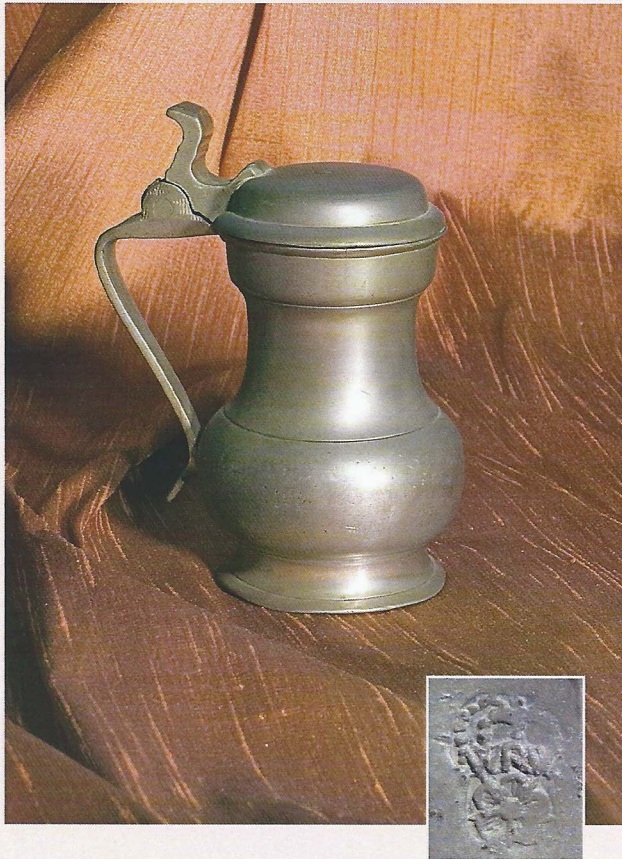
Standplaats: depot

Literatuur merk:

J. Westers - Groninger Tinboek Historie, Tinnegieters en Tinwerk, Groningen/Bedum 2008, blz. 78, nr. 21.

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 203, nr. 1206 en 1206-3.

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

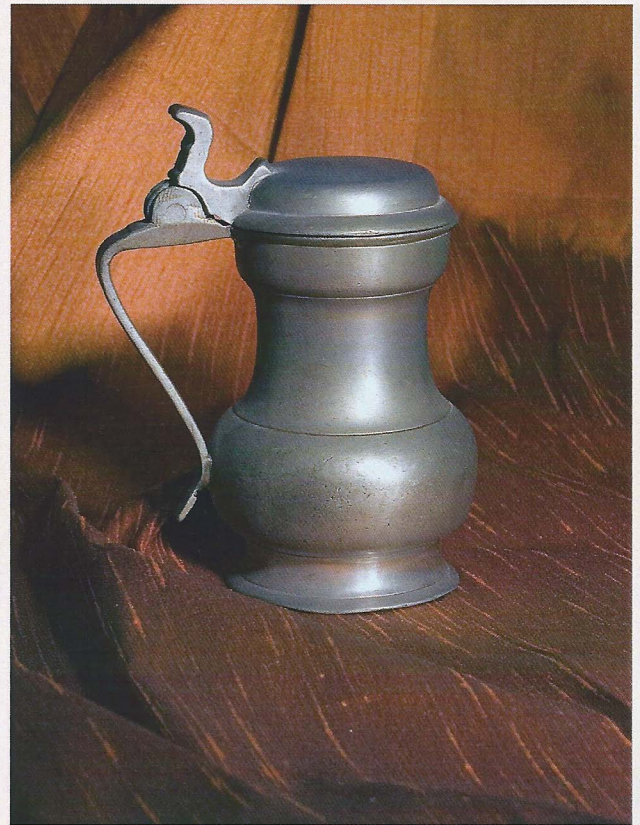
Nr. 9 | Maatkannetje - Rembrandtkannetje, Groningen

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: gekroonde roos met in de band van de kroon gietersinitialen WRW voor Wobbenius Rienewerf, Groningen, geboren 1712, gehuwd 1736, 2e huwelijk 1748, werkzaam 1736 - 1797, overleden 1797. Zijn adres: Steentilstraat nz R 30. Aan de buitenkant van de bodem gegraveerde eigenaarsinitialen IA op de typisch Groningse manier.

Periode: 2e helft 18e eeuw
Hoogte: 12,0 cm.
Diameter voet: 5,5 cm
Conditie: goed
Inv. nr: PDTin 6c
Standplaats: depot

Literatuur merk:

J. Westers - Groninger Tinboek Historie, Tinnegieters en Tinwerk, Groningen/Bedum 2008, blz. 86, nr. 116.
B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 220, nr. 2726 en 2726 -1.

Nr. 10 | Maatkannetje - Rembrandtkannetje

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt op het handvat: totaal weggesleten gekroonde roos.

Periode: 4e kwart 18e eeuw
Hoogte: 12,5 cm
Diameter voet: 6,5 cm
Conditie: goed
Inv. nr: PDTin 6d
Standplaats: depot

Nr. 11 | Maatkannetje - Rembrandtkannetje, Deventer

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt op het handvat: gekroonde roos met niet leesbare gietersinitialen. Mogelijk Harmanus van der Linde, Deventer, geboren 1790, overleden 1836. Links van het handvat ingeslagen ijkmerk in de vorm van een arend met jaartal 1820.

Periode: 4e kwart 18e eeuw/1e kwart 19e eeuw

Hoogte: 9,0 cm

Diameter voet: 4,5 cm

Conditie: goed

Inv. nr: PDTin 6f

Standplaats: depot

Literatuur ijkmerk:

B. Dubbe - Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 132, vergelijk fig. 86 (adelaar met jaartal 1792)

D.A. Wittop Koning/G.M.M. Houben - 2000 jaar gewichten in de Nederlanden, Lochem-Poperinge 1980, blz. 61, vergelijk afb. 65.

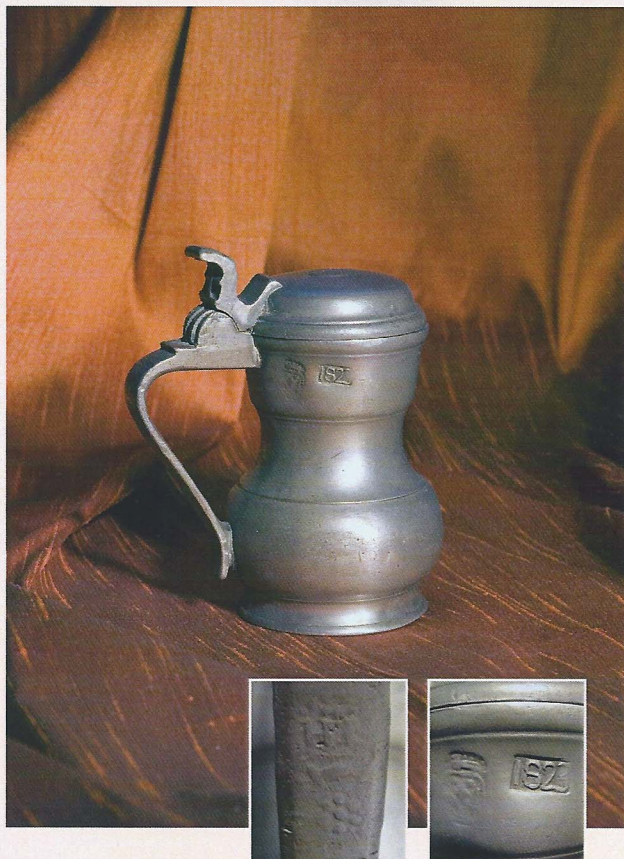
Catalogus - Van tin gegoten, uit tin genoten, Tentoonstelling ter gelegenheid van het 10-jarig jubileum van de Nederlandse TinVereniging, Amsterdam 2004, blz. 187, vergelijk nr. 139 (adelaar met jaartal 1817).

Opmerking:

Bij de meeste Nederlandse maatkannen staan de ijken rechts van het handvat. Bij dit kannetje en bij de hierboven vermelde kannetje uit *Van tin gegoten, uit tin genoten* staat het ijkmerk links van het handvat.

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

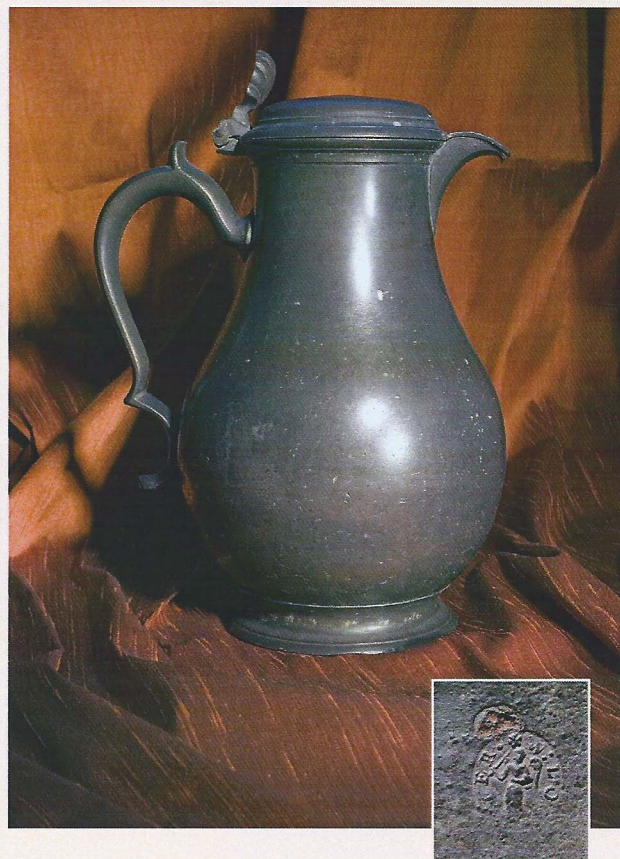
Nr. 12 | Maatkannetje - Rembrandtkannetje, Leeuwarden

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Licht gebogen handvat. Gemerkt op het handvat: gekroonde roos met in de band van de kroon gietersinitialen HL voor Hendrik Lubach, Leeuwarden, werkzaam 1804 - 1842, overleden 1842. Zijn adres: Korfmakersstraat. Rechts van het handvat ingeslagen ijkmerken: ijkmerk van Leeuwarden en jaartal 1823.

Periode: 1e kwart 19e eeuw
Hoogte: 10,0 cm
Diameter voet: 5,2 cm
Conditie: goed
Inv. nr: PDTin 6e
Standplaats: depot

Literatuur merk:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 265, nr. 2342 en 2342-1.

Nr. 13 | Snebkan - Dordrecht

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met duimrust in de vorm van een palmet. Accoladevormig handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: engelmek met gietersnaam W.LOGGER voor Willem Logger, Dordrecht, gehuwd 1767, werkzaam 1767 - 1812/1813.

Periode: 4e kwart 18e eeuw/1e kwart 19e eeuw
Hoogte: 25,5 cm
Diameter voet: 10,5 cm
Conditie: goed
Inv. nr: PDTin 42
Standplaats: depot

Literatuur merk:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 165, nr. 2324 en 2324-2.
J.F.H.H. Beekhuizen - Dordts en Weerter Tin, Amsterdam 2015, blz. 51, fig. 13.

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

Nr. 14 | Zandstrooier

Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: totaal weggesleten gietersmerk.

Periode: 2e/3e kwart 18e eeuw

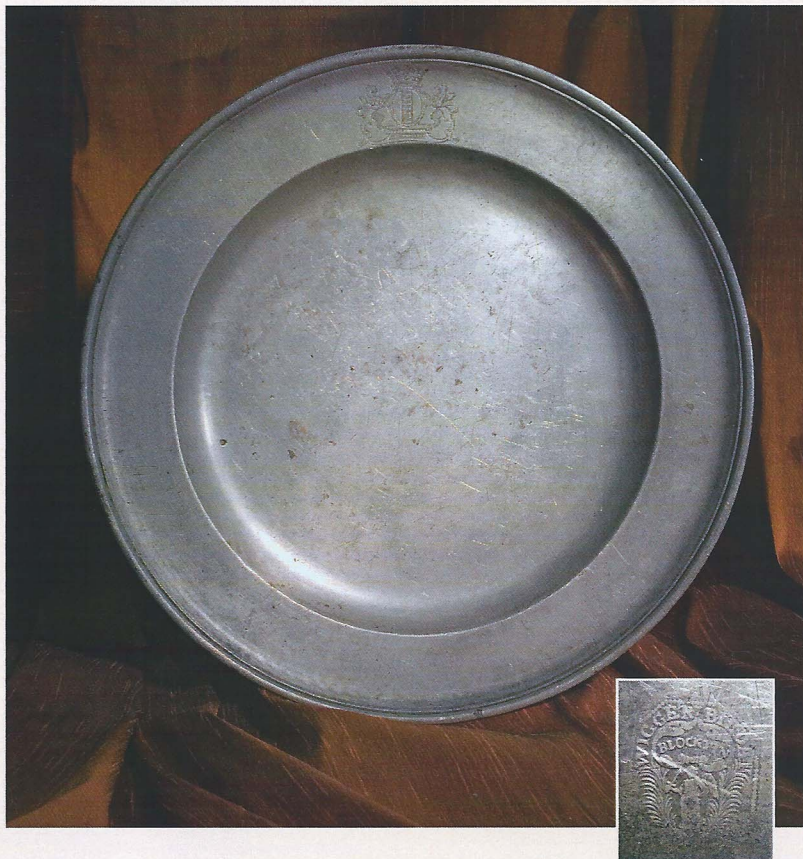
Hoogte: 8,0 cm

Diameter voet: 4,5 cm

Conditie: ingedeukte voetplint

Inv. nr: PDTin 40

Standplaats: depot

Nr. 15 | Eén van een set van drie schotels, Delft

Gemerkt aan de achterzijde op het vlak: engelmmerk met kwaliteitsaanduiding BLOCKTIN en gietersnaam WIGGER BIDDADF voor Wigger Biddaf, Delft, werkzaam omstreeks 1702 tot omstreeks 1725.

Hoofdman van het gilde in 1702 en 1703. Aan de voorzijde op de rand gegraveerd stadswapen van Delft.

Periode: 1e kwart 18e eeuw

Diameter: 31,1 cm

Conditie: goed

Inv. nr: PDTin 12 a t/m c

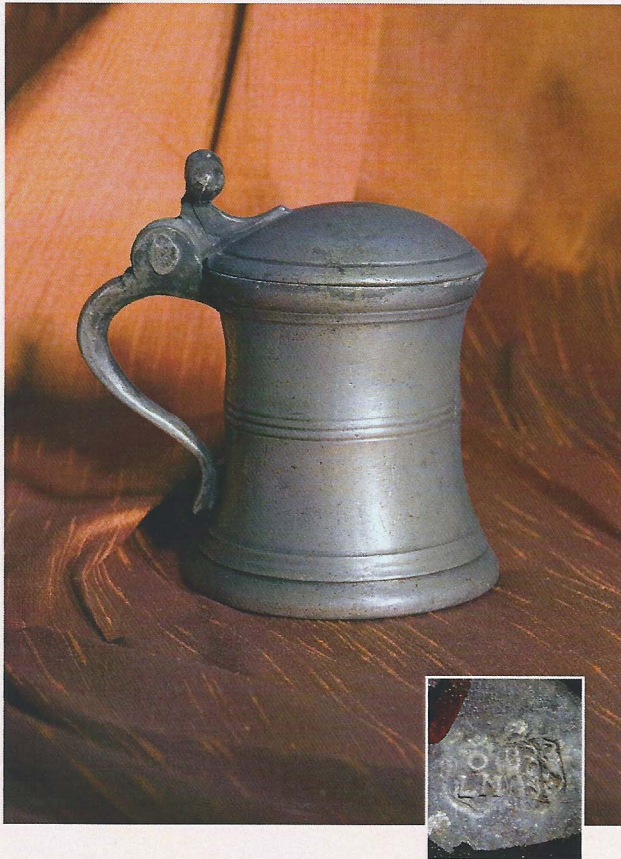
Standplaats: depot

Literatuur gieter:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 141, nr. 1196 (geen merk afgebeeld).

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

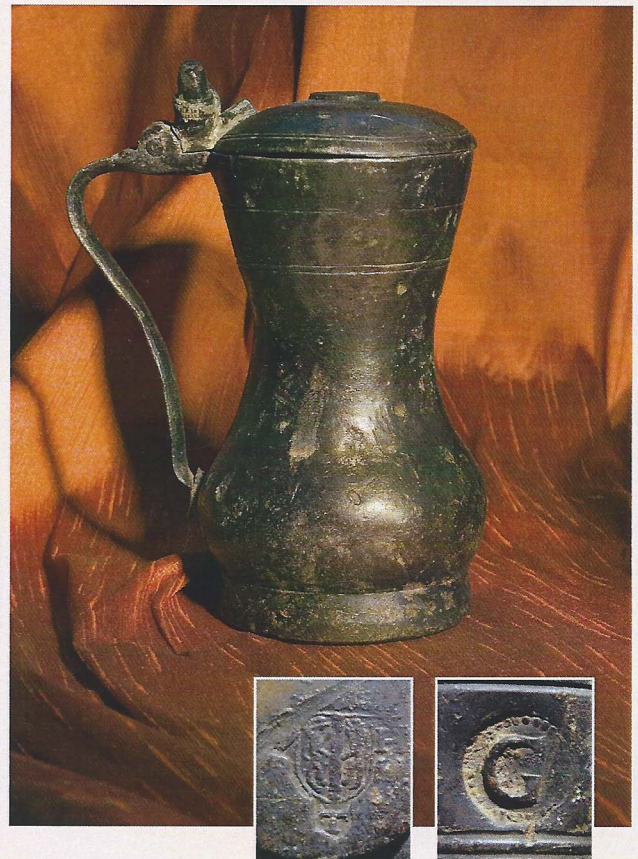
Nr. 16 | Bodemvondst kroes, Delft

Geen zichtbare gietnaad. Eenkakig scharnier met duimrust in de vorm van twee bolletjes. Gebogen handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: stadsmerk van Delft en merk met gietersinitialen OLM voor meester OLM.

Periode: 2e helft 16e eeuw
Hoogte: 10,5 cm
Diameter voet: 7,5 cm
Conditie: goed
Inv. nr: PDTin 2
Standplaats: depot

Literatuur gieter:

Catalogus - Tin door de eeuwen, Delft 1950, blz. 98.
B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 147, nr. 3425 (geen merk afgebeeld). Zie ook blz. 267, fig. 149 en blz. 269.

Nr. 17 | Bodemvondst maatkan, Delft

Verticale gietnaad. Tweekakig scharnier met duimrust in de vorm van twee eikels. Licht gebogen handvat. Gemerkt in het medaillon op het deksel: stadsmerk van Delft met gietersinitialen (?)TH. Links van het handvat ingeslagen ijkletter G.

Periode: 2e helft 16e eeuw
Hoogte: 18,0 cm
Diameter bodem: 8,2 cm
Conditie: goed, zeer fraaie goudpatina
Inv. nr: PDTin 3
Standplaats: depot

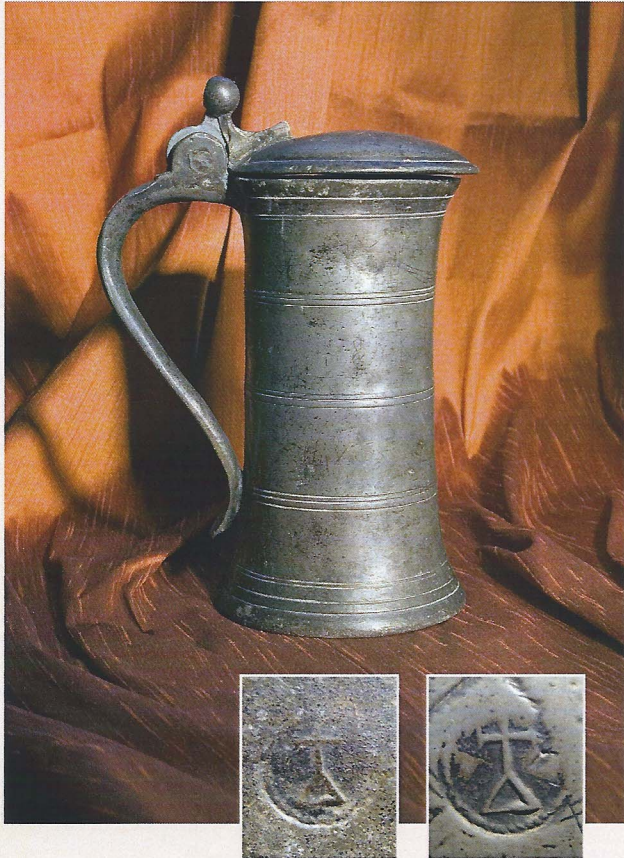
Literatuur:

Catalogus - Tin door de eeuwen, Delft 1950, blz. 89, nr. 128.

Opmerking:

De ijkjaarletter G met een parelrandje doet sterk denken aan de ijkmerken van Rotterdam.

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

Nr. 18 | Bodemvondst kroes, mogelijk Leiden

Geen zichtbare gietnaad. Eenkakig scharnier met duimrust in de vorm van twee bolletjes.

Gebogen handvat.

Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: restant van een merk, mogelijk twee gekruiste sleutels voor Leiden. Aan de buitenkant van de bodem en de buitenkant van het deksel ingeslagen huismerk.

Periode: 2e/3e kwart 16e eeuw

Hoogte: 22,5 cm

Diameter bodem: 11,0 cm

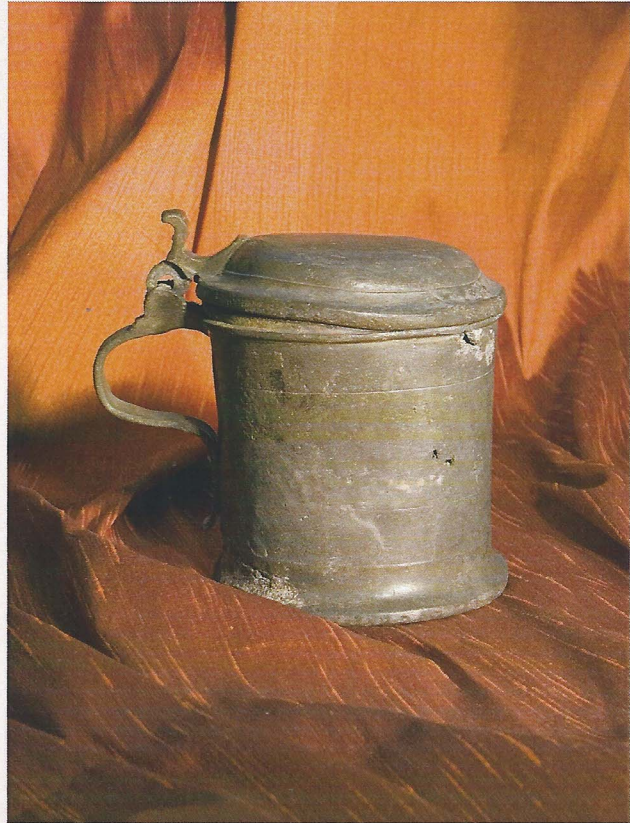
Conditie: goed

Inv. nr: PDTin 4

Standplaats: depot

Literatuur vergelijk:

B. Dubbe - Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 267, fig. 149 en blz. 269.

Nr. 19 | Bodemvondst kroes

Geen zichtbare gietnaad. Tweekakig scharnier met haakvormige duimrust. Gebogen handvat.

Niet gemerkt.

Periode: 4e kwart 17e eeuw/1e kwart 18e eeuw

Hoogte: 11,0 cm

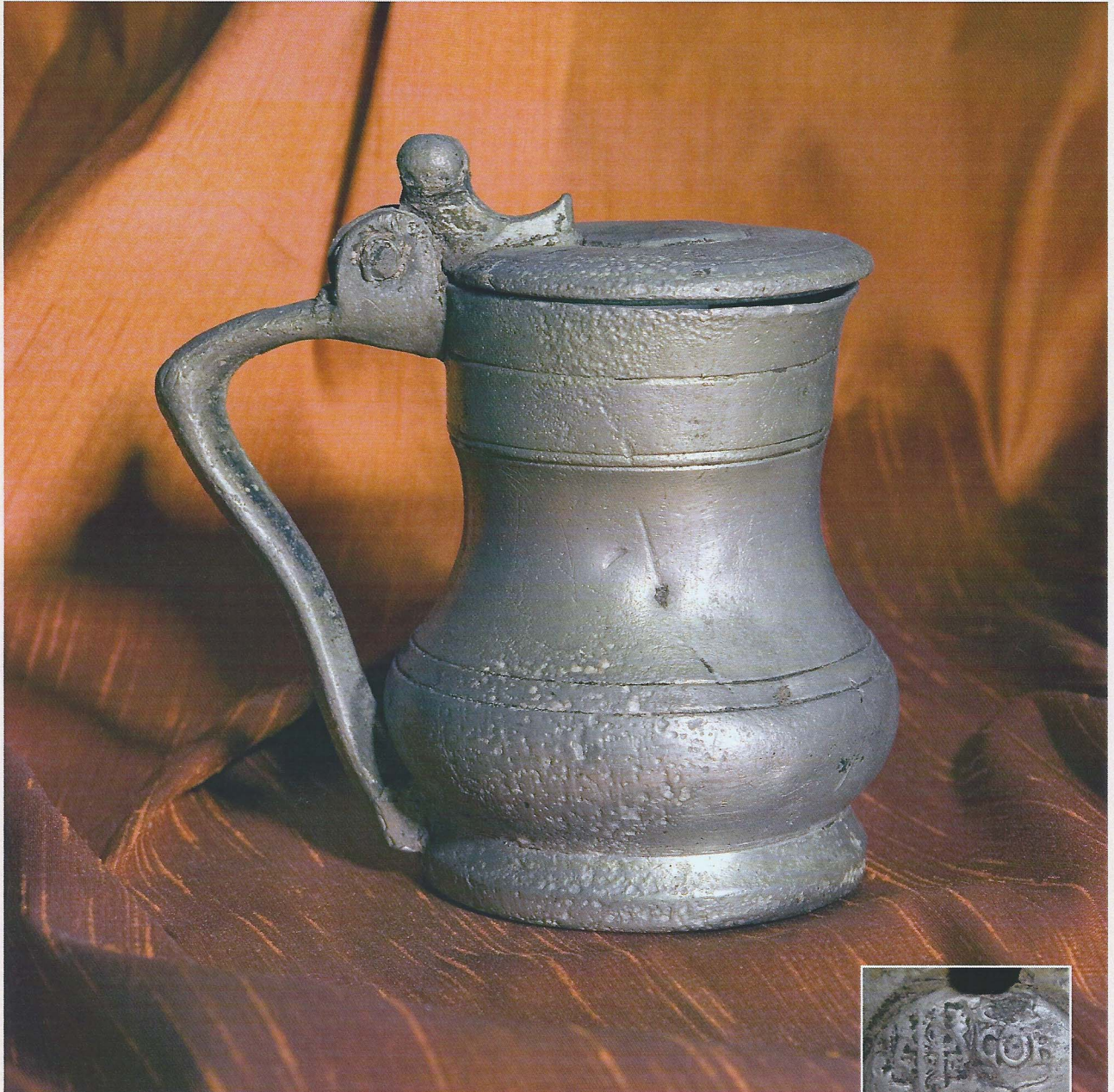
Diameter voet: 9,5 cm

Conditie: slecht.

Deksel zit los, omdat de scharnierpen ontbreekt.

Inv. nr: PDTin 5

Standplaats: depot

Nr. 20 | Bodenvondst kan, Delft

Verticale gietnaad. Eenkakig scharnier met duimrust in de vorm van twee bolletjes.

Uitzonderlijk vormgegeven handvat.

Gemerkt in het medaillon op het deksel: stadsmerk van Delft en merk met gietersinitialen COB voor meester COB. Aan de buitenkant van de bodem is duidelijk te zien dat er een bodemplaatje ingezet is vanwege de techniek van het verticale gieten.

Periode: 2e/3 kwart 16e eeuw

Hoogte: 12,5 cm

Diameter bodem: 8,3 cm

Conditie: goed, maar zeer aangetast

Inv. nr: PDTin 1

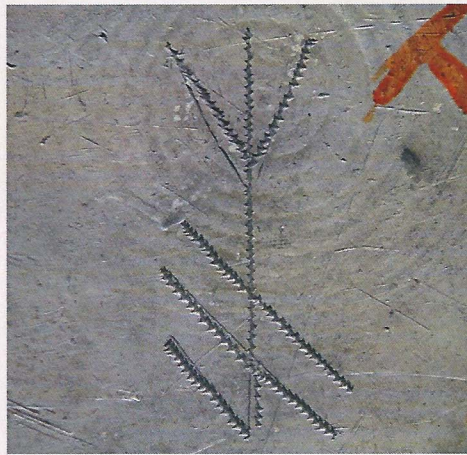
Standplaats: op zaal

Opmerking:

Het merk van deze kan toont veel overeenkomst met die van de kroes van nummer 16, althans wat de vormgeving van het gietersmerk betreft.

COLLECTIE MUSEUM PRINSENHOF

Nr. 21 | Schotel - grote dobbelier

Gemerkt aan de voorzijde van de rand: gekroonde roos te midden van de gietersinitialen I en D. Aan de achterzijde engelman met eveneens de gietersinitialen ID. Aan de voorzijde van de rand driemaal ingeslagen huiskerk van Prins Maurits (Dillenburg 14 november 1567 - Den Haag 24 april 1625). Aan de achterzijde een gegraveerd huiskerk. De bolling is gehamerd.

Periode: 4e kwart 16e eeuw
Diameter: 38,8 cm
Conditie: zeer goed
Inv. nr: PDTin 8
Standplaats: op zaal

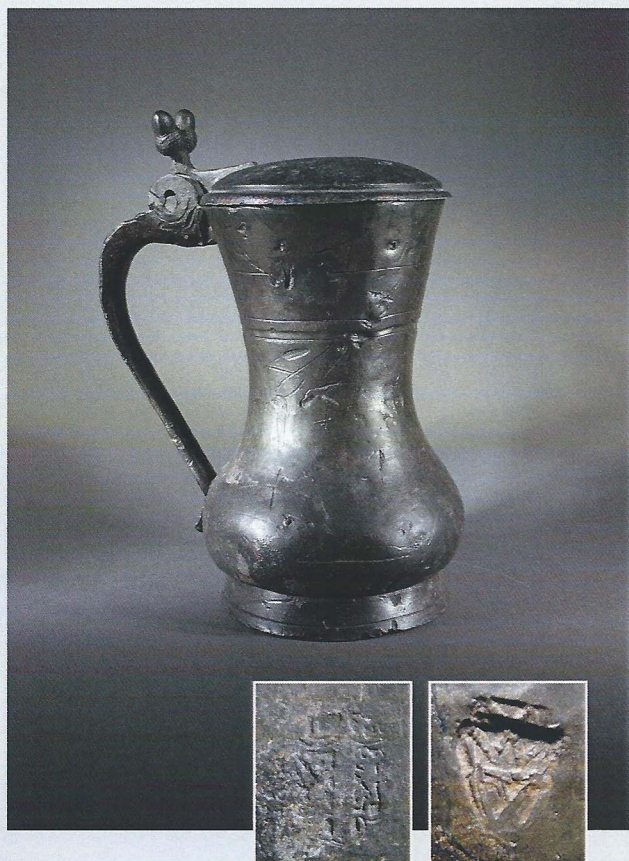
Literatuur:

Catalogus - Tin door de eeuwen, Delft 1950, blz. 125, nr. 277.

Opmerking:

In genoemde literatuur wordt gezegd dat het aannemelijk is dat deze schotel behoorde tot het huishouden van Prins Maurits. De vormgeving van het merk - de gekroonde roos temidden van de gietersinitialen - rechtvaardigt de datering vierde kwart zestiende eeuw.

DELFTS TIN Uit particuliere collecties

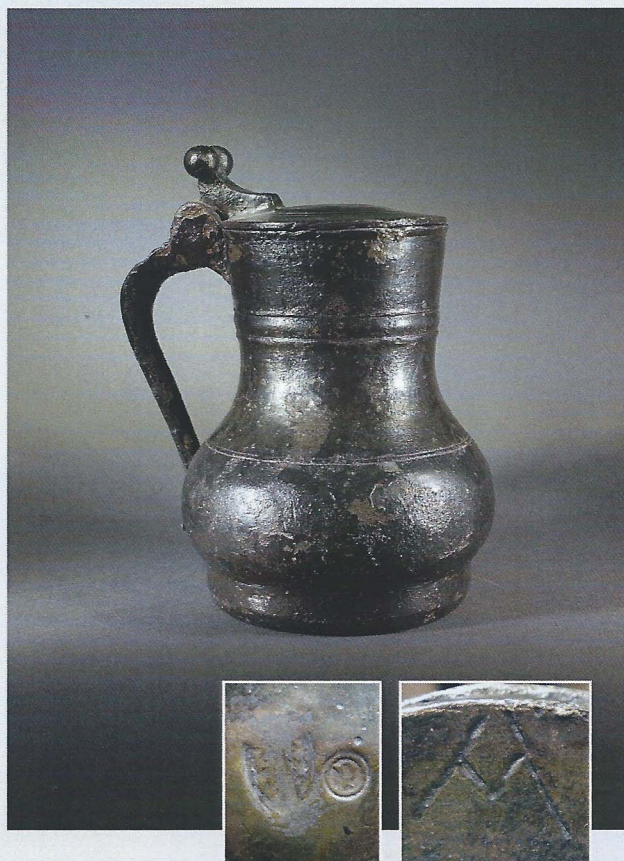
Nr. 22 | Bodemvondst maatkan

Horizontale gietnaad.
Eenkakig scharnier met duimrust in de vorm van twee eikels. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de binnenkant van het deksel: stadsmerk van Delft met gietersinitialen LM mogelijk voor Louis Maertensz., Delft werkzaam vóór en na 1589. Op het handvat ingeslagen (ijk)merk met zichtbare letter W. Aan de binnenkant van de hals is rechts van het handvat een maatpegel aangebracht.

Periode: 3e kwart 16e eeuw
Hoogte: 21,0 cm
Diameter bodem: 10,0 cm
Gewicht: 1426 g
Vindplaats: Delft

Literatuur gieter:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 143, nr. 2370.

Nr. 23 | Bodemvondst kan

Verticale gietnaad.
Eenkakig scharnier met duimrust in de vorm van twee bolletjes. Licht gebogen handvat. Gemerkt aan de buitenkant van het deksel: stadsmerk van Delft en gietersmerk in de vorm van de gotische letter P mogelijk voor Joost Pietersz., Delft, genoemd in een schepenbrief uit 1544. Op het deksel gegraveerde letter A.

Periode: 1e helft 16e eeuw
Hoogte: 17,2 cm
Diameter bodem: 9,5 cm
Inhoud: 842 ml
Gewicht: 1134 g

Literatuur:

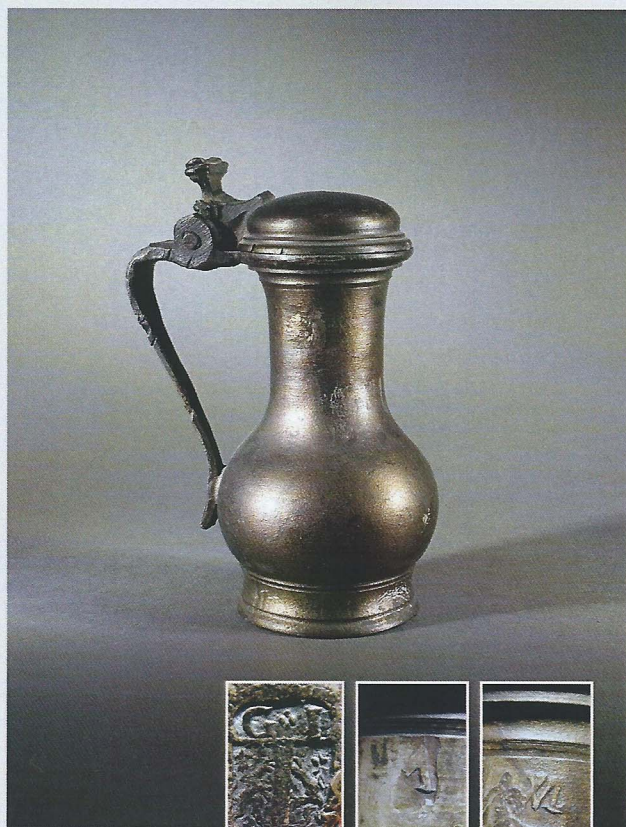
Catalogus - Van tin gegoten - uit tin genoten.
Tentoonstelling ter gelegenheid van het 10-jarig jubileum van de Nederlandse TinVereniging, Amsterdam 2004, blz. 84, nr. 11.

Literatuur gieter:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 144, nr. 2608.

DELFTS TIN Uit particuliere collecties

Nr. 24 | Bodemvondst Maatkannetje

Horizontale gietnaad. Tweekakig scharnier met duimrust in de vorm van een balkje. Licht gebogen handvat. Gemerkt op het handvat: stadsmerk van Delft met gietersinitialen GI mogelijk voor Gijsbert Jacobss, Delft, vermeld vóór en na 1617. Op de boord links van het handvat ingeslagen ijkletters M, I, WL. Het is een zogenaamd 'mutsje'.

Periode: 1e kwart 17e eeuw

Hoogte: 13,1 cm

Diameter bodem: 5,3 cm

Inhoud: 162 ml

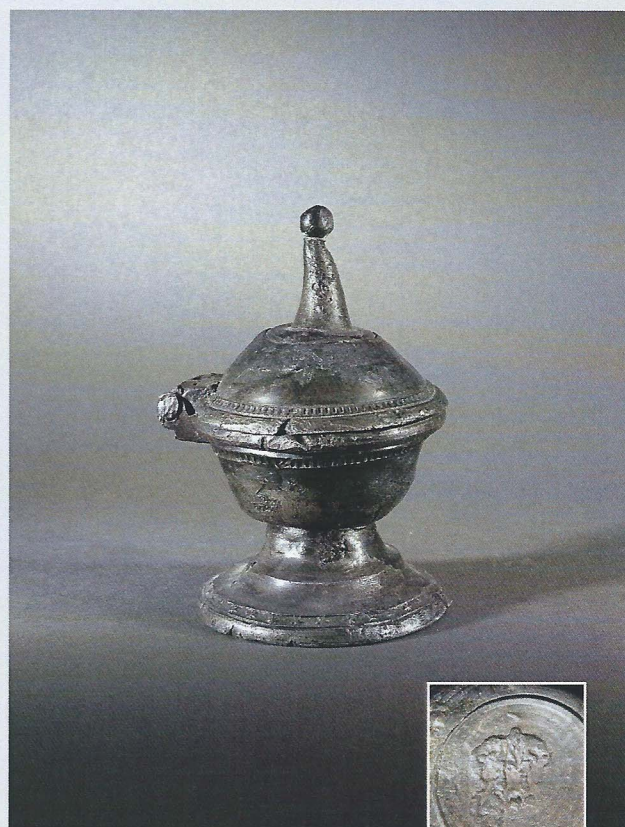
Gewicht: 296 g

Literatuur:

Catalogus - Tin uit de lage landen, pewter from the low countries, Den Haag 1977, nr. 14b.

Literatuur gieter:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 143, nr. 1983.

Nr. 25 | Bodemvondst zoutvat

Tweekakig scharnier.

Gemerkt aan de buitenkant in de voet: verslagen merk van Delft.

Periode: 2e helft 16e eeuw

Hoogte: 10,5 cm

Diameter voet: 6,5 cm

Gewicht: 184 g

Vindplaats: Rokin, Amsterdam

Literatuur vergelijk:

B. Dubbe - Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 224, fig. 120.

DELFTS TIN Uit particuliere collecties

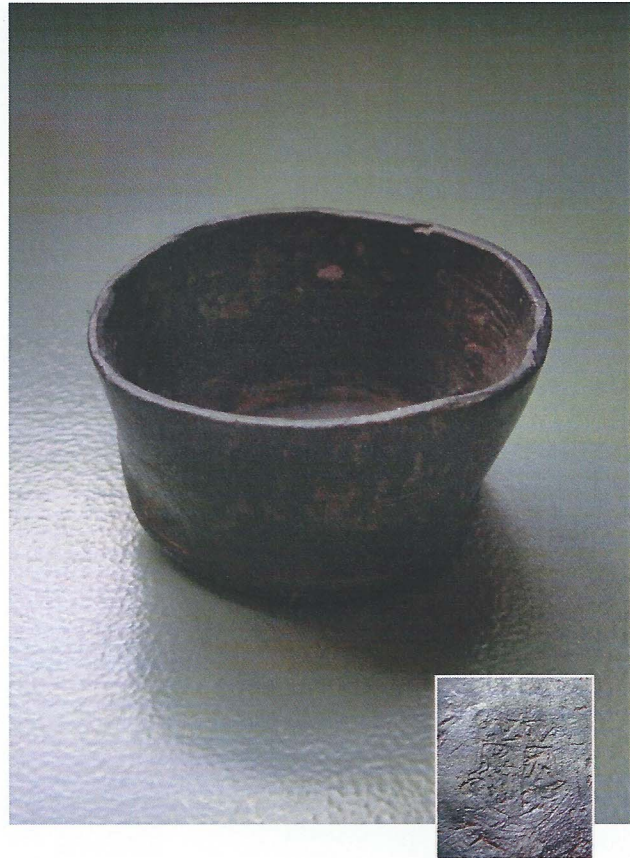
Nr. 26 | Bodemvondst schoteltje

Gemerkt aan de voorzijde van de rand: stadsmark van Delft en gietersmerk in de vorm van de gotische letter I mogelijk voor Jacob Jacobsen, Delft, gehuwd 15 augustus 1593, vermeld vóór en na 1593. Hij was afkomstig uit Brugge. Aan de achterzijde gegraveerd huismerk.

Periode: 4e kwart 16e eeuw
Diameter: 11,5 cm
Gewicht: 120 g
Vondplaats: Rokin, Amsterdam

Literatuur gieter:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 143, nr. 1981.

Nr. 27 | Bodemvondst kommetje

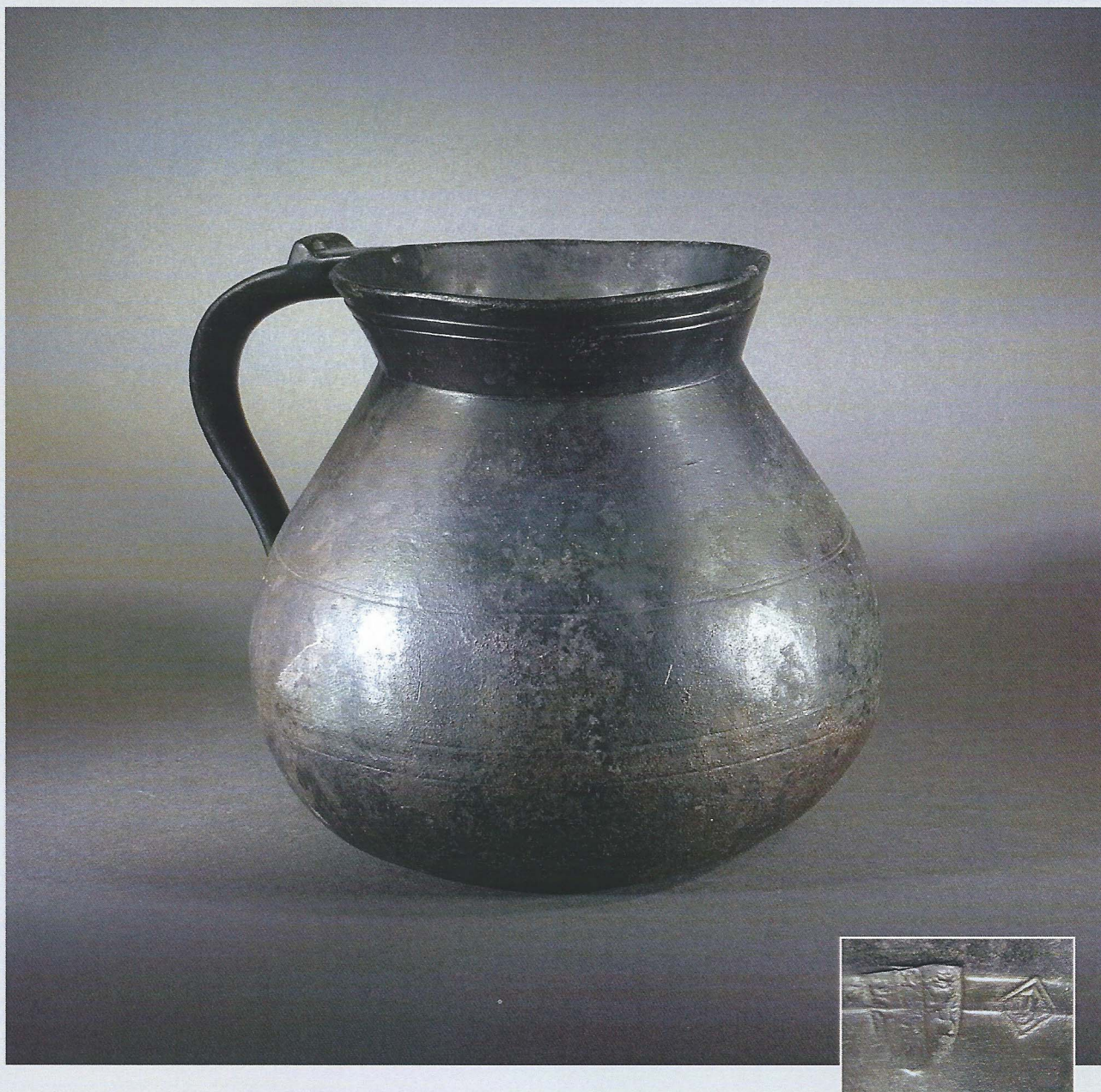
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: stadsmark van Delft met gietersinitialen AAV voor Andryes Aertsz Vosmaer, Delft werkzaam voor en na 1600 (zie blz. 61).

Periode: 4e kwart 16e eeuw/1e kwart 17e eeuw
Hoogte 2,7 cm
Diameter rand 5,2 cm
Diameter bodem 4,2 cm
Gewicht 57,7 g
Vindplaats: Delft

Literatuur gieter:

B. Dubbe e.a. - Nederlandse Tinnegieters & Tinmerken, Amsterdam 2009, blz. 145, nr. 3120 en 3120-2.

DELFTS TIN Uit particuliere collecties

Nr. 28 | Bodemvondst kamerpot

Verticale gietnaad.
Hoge opstaande rand.
Gemerkt op de opstaande rand links van het handvat:
stadsmerk van Delft en gietersmerk in de vorm van de
gotische letter G.

Periode: 1e helft 16e eeuw
Hoogte: 13,6 cm
Diameter bodem: 10,5 cm

Diameter bovenrand: 10,2 cm
Gewicht: 1286 g
Vindplaats: Gasthuislaan, Delft

Literatuur vergelijk:

B. Dubbe - Antiek, jaargang 1967/1968, afb. 8
en fig. 1.
J.F.H.H. Beekhuizen - De schoonheid van het oude
Tin, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 40, afb. 42a.

LAKENLOODJES Uit particuliere collectie

Een lakenlood heeft de functie van een zegellood. Het is een kwaliteitswaarborg. Het lakenlood bestaat uit twee helften die door een zegeltang op elkaar geperst worden. In de zegeltang zat een matrijs met alle informatie die nodig was. Ze komen in verschillende formaten voor.

Nr. 29 | Amsterdam 1669

GE BLAEUT OM COLEUR 1669
Verbinding met drie Andreaskruisen
Diameter: 7,5 cm

Nr. 30 | Amsterdam

Diameter: 2,6 cm

Nr. 31 | Gouda

Diameter: 2,9 cm

Nr. 32 | Haarlem

T HAARLEMS DUBBEL 1607
Diameter: 6,6 cm

Nr. 33 | Rotterdam 1655

Diameter: 6,0 cm

Nr. 34 | Antwerpen

Diameter: 1,8 cm

Nr. 35 | Alkmaar of Doornik?

Diameter: 1,8 cm

Nr. 36 | Mechelen

Diameter: 2,0 cm

Nr. 37 | 's-Hertogenbosch?

Lengte: 11,0 cm

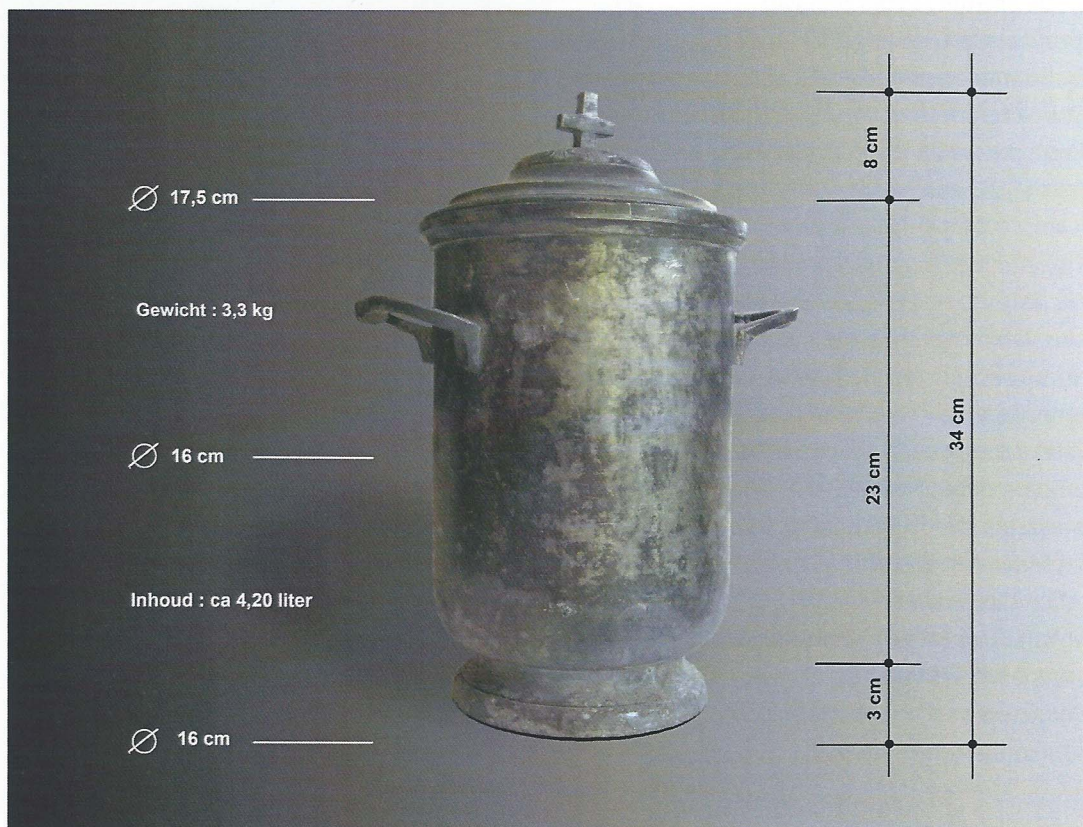
Afb. 1 Merkwaardig stuk religieus tin

Een uitzonderlijk stuk religieus tin

Tekst: Philippe Probst

Tijdens mijn jaarlijks verblijf aan de Belgische kust in de zomermaanden ga ik altijd eens langs bij een antiekzaak die ik al jaren ken. Ook dit jaar ging ik dus een kijkje nemen in de stille hoop dat de uitbater wat mooi tin in huis zou hebben. Zonder veel hoge verwachtingen stelde ik de vraag en tot mijn grote verbazing kreeg ik ditmaal een bevestigend antwoord. De vriendelijke man verdween achter een van zijn antieke kasten en kwam terug tevoorschijn met een stuk tin.

Het was niet zomaar een alledaags klein stukje tin maar een flinke pot voorzien van een deksel met een kruis (afb. 1). De antiquair stelde mij de pot voor als een oud voorraadvat voor hosties, dat destijds gebruikt werd in parochies⁽¹⁾. Vermoedelijk zal de man aan mijn gelaatsuitdrukking gemerkt hebben dat ik met deze uitleg geen genoeg nam want hij ondernam onmiddellijk een tweede poging. Het vat werd nu beschreven als een processiestuk. Met enige twijfel in zijn stem suggereerde hij dat op de processie-dag het vat gevuld werd met watten waarop dan een relikwie werd gelegd. Een kerkdienaar droeg het vat mee in de processie. Ik heb niet gewacht op een derde uitleg, maar heb de brave man gauw een bod gedaan, dat prompt werd aanvaard. De juiste functie van het voorwerp zou ik later thuis wel proberen te achterhalen. Met één hand aan mijn stuur en in de andere een grote zak ben ik met mijn nieuwe aanwinst terug naar mijn vakantieverblijf gefietst.

Afb. 2 Afmetingen van pot met deksel

Een uitzonderlijk stuk religieus tin

Het voorwerp

Een grote stevige zak was geen overbodige luxe want het voorwerp weegt 3,3 kg en heeft een totale lengte van 34,0 cm, gemeten van de voet tot aan de bovenkant van het kruis. De diameter van de voet bedraagt 16,0 cm. De diameter van de bovenkant van het lichaam is 17,5 cm, net zoals die van het deksel (afb. 2). De nuttige inhoud van de emmer is volgens berekening 4,20 liter (gemeten tot aan een viertal cm onder de rand).

Het is duidelijk dat het voorwerp gedurende een heel lange tijd in vochtige omstandigheden heeft liggen verkommeren. De binnenzijde van de emmer schilfert fel af en in de bodem is een gat van ca. 1 cm². Onder de voet zijn wel mooie draairingen. Op de buitenzijde van het lichaam is, naast een hele reeks grillige oxidatievlekken, ook een oude herstelling zichtbaar. De emmer is voorzien van twee vaste, licht geprofileerde U-vormige handvaten. Het deksel is dan weer het best bewaarde en tegelijk ook het mooist versierde deel van de pot (afb. 3). Deze decoratie komt verder aan bod in dit artikel.

Heilige Oliën

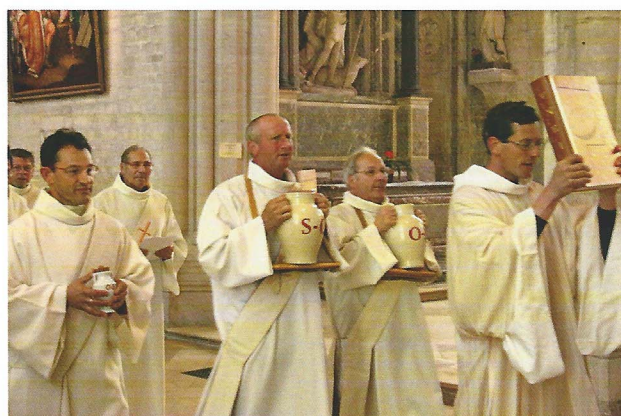
Na de twee suggesties van de verkoper heb ik later nog een paar andere suggesties over de functie van het voorwerp gekregen. Zo onder meer een mobiel doopvont, een wijwatervat en een theriacpot. Geen van de voorstellen waren echter overtuigend. Telkens zijn er meer argumenten tegen om de uitleg te weerleggen. Maar wat was dan wel de functie? Alle voorstellen die werden gedaan bevatten een deeltje van de oplossing. Zo is het vat een soort voorraad, werd het gebruikt in processieachtige situatie en heeft het niet rechtstreeks iets te maken met het doopsel.

Afb. 3 Deksel met kruis en vaste handvaten

Afb. 4 Christmaviering in Bourges (Fr)

Afb. 5 Processie tijdens christmaviering in Verdun

Afb. 6 Chrismatorium uit Parijs (Martin Goubault, meester in 1786, overleden in 1825) - collectie auteur

Het Paastriduüm⁽²⁾ in de Katholieke Kerk behelst de periode vanaf de avondmis op Witte Donderdag, Goede Vrijdag, Stille Zaterdag en eindigt met het avondgebed, de zogenaamde vespers, van Paaszondag. Op Witte Donderdag wordt het Laatste Avondmaal van Jezus en zijn apostelen herdacht. Op deze dag of op de dag ervoor worden de drie Heilige Oliën door de bisschop van het bisdom gezegend en gewijd tijdens de Chrismamis (afb. 4).

Deze drie oliën zijn:

- De catechumenenolie die o.m. wordt gebruikt bij de zegening van de catechumenen.
- Het chrisma dat o.m. wordt gebruikt bij het sacrament van het doopsel en priesterwijding.
- De ziekenolie gebruikt bij het sacrament van de ziekenzalving.

Na de Chrismaviering worden de gezegende en gewijde oliën verdeeld onder de dekenijen van het bisdom. Op hun beurt verspreiden de dekenijen deze oliën naar de parochies en komen zo in de welbekende chrismatoria terecht. Op het internet zijn talrijke foto's terug te vinden van deze jaarlijks weerkerende chrismavieringen waarbij recipiënten uit glas, zilver, tin, aardewerk, en zelfs kunststof gebruikt worden (afb. 5).

Afb. 7 Dekelijvoorraad van de Heilige Oliën Gasthuismuseum Sint Dimpna, Geel

Tinverzamelaars kennen vooral de oude tinnen chrismatoria. Deze komen het meeste voor en zijn dikwijls van Franse oorsprong (afb. 6). De dekenijvoorraden werden in flessen van diverse vorm gegoten. De meeste van deze oude exemplaren werden gemaakt uit tin en zijn al heel wat zeldzamer (afb.7). Zowel de chrismatoria als de dekenijflessen zijn om evidente vervoersredenen voorzien van een schroefdeksel.

Een uitzonderlijk stuk religieus tin

In de tinliteratuur vind je allerhande beschrijvingen en voorbeelden van chrismatoria en dekenijenvoorraden, maar nergens iets over de voorwerpen die het bisdom gebruikte tijdens de Chrismaviering. Er is echter geen enkele reden om aan te nemen dat ze nooit bestaan hebben gezien ze nu nog altijd worden gebruikt. Deze tinnen pot is hoogst waarschijnlijk één van de drie emmertjes die ooit gebruikt werden tijdens de ceremonie van een Chrismaviering.

Régence-periode

Maar in welk bisdom en wanneer werd dit chrismatvat gebruikt? Je kunt verder gaan op de mondelinge gegevens van de verkoper, maar daar mag je niet (veel) op vertrouwen. Zo zou het stuk afkomstig zijn uit een sacristie-inboedel en zou het aangekocht geweest zijn bij een handelaar uit Normandië. Veel wijzer worden wij daar helaas niet mee.

Op het voorwerp zijn spijtig genoeg geen herkomst- of tinnegietersmerken aangebracht. Iets dat min of meer gebruikelijk was bij kerkelijk tin. Gelukkig zijn er wel een tweetal elementen die ons verder helpen om de herkomst en de ouderdom te bepalen, al moet de term herkomst hier heel ruim gezien worden.

Het eerste element zijn de draairingen onderaan de voet. Het zijn geen negentiende-eeuwse draairingen maar typische ringen uit de achttiende eeuw. Het tweede element is de mooie decoratie van het deksel. Deze is in Franse Régence-stijl uitgevoerd (afb. 8, 9 en 10). Deze korte stijlperiode in Frankrijk (ca 1715 - ca 1730) is genoemd naar het regentschap van Philips van Orléans na het overlijden van Lodewijk XIV en in afwachting van de meerderjarigheid van Lodewijk de XV.

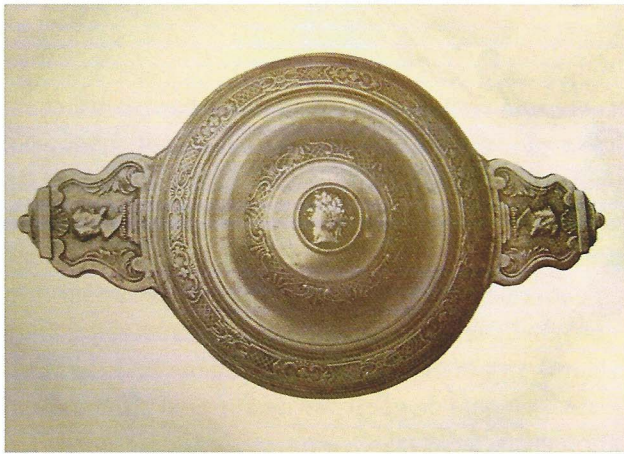
Afb. 8 Deksel met régence-versieringen

Afb. 9 Detail 1 deksel

Afb. 10 Detail 2 deksel

Afb. 11 Ecuille couverte uit Bordeaux (na 1691 - begin 18e eeuw)

Afb. 12 Ecuille couverte uit Bordeaux, begin 18e eeuw

Dezelfde decoratieve elementen zijn terug te vinden op verschillende deksels van Franse écuilles⁽³⁾ met merken van bekende tinnegieters uit de eerste kwart van de achttiende eeuw⁽⁴⁾ (afb.11 en 12). Vanaf ca 1750 evolueren de versieringen van deze deksels snel naar de karakteristieke Lodewijk XV-stijl.

De juiste geschiedenis van een voorwerp achterhalen is niet altijd evident. Het is en het blijft in vele gevallen een veronderstelling. Toch denk ik hier met een vrij hoge zekerheid te mogen stellen dat dit mooi en erg zeldzaam Frans religieus voorwerp gebruikt werd bij de ceremonie van de wijding van de Heilige Oliën en dat het dateert uit de eerste kwart van de achttiende eeuw. Vanaf nu gaat deze pot voor mij door het leven als chrisnavat.

Noten:

- 1 Parochies: kerkelijke gemeente in de Rooms Katholieke Kerk
- 2 Paastriduüm: driedaags Paasfeest in de Rooms Katholieke kerk
- 3 Ecuilles: Frans term voor oor- of papkommetjes (met deksel)
- 4 'La Poterie d'Étain en France du XVe au XXe siècle' - Deel 6 : 'Les Ecuilles' - Roger Verdier - 2005 - Editions du Cabinets d'expertises - Saint Martin de la Lieue - p.191, 198, 201 e.a.).

Herkomst foto's:

- Afb 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10: Philippe Probst
 Afb 4: www.Dioecese-bourges.org/albums-photos/messe-chrismale
 Afb 5: www.Catholique-Verdun.cef.fr
 Afb 11 en 12: 'La Poterie d'Étain en France' - Roger Verdier

Literatuur over tin

Tekst: H.B. van Wijk

Drie standaardwerken behandelen de penningen van leden van ambachtsgilden, zoals van de tinnegieters. Dirks, Du Crocq en Wittop Koning (WK 1978, WK 1981 en WK 1990).¹

Vanaf de late middeleeuwen tot in de negentiende eeuw waren beroepsgenoten per stad georganiseerd in een gilde, meer bepaald een ambachtsgilde. Dit laatste ter onderscheiding van andere soorten groepen die met de term gilde werden aangeduid, zoals schutters, rederijkers en lekenbroedersschappen met een religieus doel en ter behartiging van de onderlinge belangen, of tot ondersteuning van derden.

Een achttiende-eeuwse definitie luidt: Die gevestigde zameningen van borgeren, een en dezelfde neeringe of koophandel, drijvende, of eene en dezelfde konst oeffenende, of een en hetzelfde handwerk doende, aan zekere wetten gebonden.²

De volgende - door mij vertaalde - Duitse definitie van een ambachtsgilde is nog wat *gründlicher*:

Bij het begrip gilde gaat het om een onder goedkeuring van de staat bestaande verbintenis tussen een aantal tot het in eigen naam bedrijven van een bepaald beroep bevoegde personen, ten behoeve van de uitoefening en de verbreiding van dit beroep en met inachtneming van bepaalde regels, onder een zelfgekozen bestuur en met de bevoegdheid alle andere personen van de uitoefening van dit beroep binnen het geografisch gebied waar het gilde werkzaam is, uit te sluiten.³

Een voorbeeld van een broederschap die derden ondersteunt is *Het Cellenbroederenhuis, de Ellendige en andere Gevoegde Broedersschappen* in Nijmegen, dat al 550 jaar bestaat. Een mondvul als gevolg van vele fusies; 'ellendig' heeft hier de betekenis van e-lendig, uitlandig, afkomstig uit een ander land.⁴ Vaak waren de tinnegieters verenigd met andere beroepen, bijv. de smeden. Van slechts zeven steden weet ik dat er een afzonderlijk tinnegietersgilde was, maar er waren er vast meer: Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Gouda, Haarlem en Rotterdam.

Het voert te ver hier uitvoeriger in te gaan op het gildewezen. Over dit onderwerp is zeer veel gepubliceerd, getuige bijv. een literatuurlijst van het Instituut voor Sociale Geschiedenis / het Nederlands Economisch-Historisch Archief te Amsterdam.⁵

Een ouderwets maar leesbaar boekje is van Jan ter Gouw, *De Gilden*, van 1886, herdrukt in 1942 bij Oceanus, Den Haag. De stijl is gedragen - zoals bij Verster - en naar de geest van de 19e eeuw (toen al), nationalistisch.

De ambachtsgilden zijn in een kwade reuk komen te staan door oligopolide praktijken zoals prijsafspraken, het afknippen van leerlingen en het beperken van toetreding tot de beroepsgroep. Door dit laatste waren gekwalificeerde vakmensen gedwongen in dienst van een zelfstandige meester te blijven. Zo'n gezin kon het geluk hebben dat zijn baas overleed zonder dat er een zoon was die de zaak kon voortzetten. Hij trouwde dan met de weduwe en werd zo als meester toegelaten. Deze praktijken hebben ongetwijfeld bestaan maar er waren ook positieve kanten aan het gildesysteem. De kwaliteitsbewaking van de producten en de beroepsopleiding waren voortreffelijk georganiseerd en de beroepsgenoten ondersteunden elkaars gezin in kommervolle tijden. Reglementen moesten worden goedgekeurd door een magistraat en bij voorgestelde veranderingen, waarbij men teveel naar zichzelf toerekende kreeg men nul op rekest.

Vaak hadden de gildeleden een gildepenning die een soort bewijs van lidmaatschap was. In de Noordelijke Nederlanden ontstond dit gebruik eind zestiende eeuw. De functie was velerlei. Overleed een gildebroeder dan schreef het gildereglement voor dat dit de andere leden moest worden aangezegd en alle leden waren dan verplicht de begrafenis bij te wonen. Om hun aanwezigheid daarbij te bewijzen leverden zij hun gildepenning in, de afwezige leden werden beboet en de penningen weer terugbezorgd. Dat dit wel eens een lastige bepaling kon worden bewijst een rekest van Dirk van Gent, knecht van het kleermakersgilde in Amsterdam: er was een nieuwe

bepaling dat wie geen begravenissen kon of wilde bijwonen, de bijbehorende boete voor 20 stuivers per jaar kon afkopen. Dat was in 1750 kennelijk een behoorlijk bedrag. Dirk zette uiteen dat het voor 600 gildebroeders onmogelijk was iedere begrafenis bij te wonen (soms een paar per week) en voor hem ondoenlijk iedere keer bij al deze leden een overlijden aan te zeggen en de penningen weer terug te bezorgen.⁶

Chris Teulings schrijft van het materiaal waaruit penningen werden gemaakt dat tin slechts enkele procenten van het totaal uitmaakten, ca. 84 % was van brons, koper of messing en bijna 10 % van lood.⁷ Het ligt voor de hand dat dit bij de tinnegieters 100 % was.

Er zijn niet veel penningen van tinnegieters overgebleven. WK vermeldt met zoveel woorden dat er in Amsterdam niet één bewaard gebleven is. Du Crocq vermeldt geen enkele penning van een tinnegieter. Mij zijn er uit de literatuur vier bekend waarvan er een in particuliere handen is. Hij was eigendom van Wittop Koning, werd door hem in 2001 bij Laurens Schulman geveild⁸ en wordt vermeld door WK in het supplement 1990 als nr. 24:

Tinnegieters

24.2 1647

Vz. tinnen kan in ovale stippelrand.

Kz. Berent Willemsen 1647.

Tin, geslagen, doorboord 42 mm.

Op de afbeelding is een mooie wijnkan te zien. Jammer genoeg kennen we Berent Willemsen niet als tinnegieter (niet in NTT), het is dus niet uitgesloten dat hij lid was van een ander gilde, bijv. van de wijnkopers of de tappers (afb. 1).

Afb. 1 Particuliere verzameling

Literatuur over tin

Afb. 2 Collectie Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch

weten we of deze penning van een tinnegieter, wijnkoper of tapper was.

Dan hebben we verder nog twee penningen in de collecties van het Rijksmuseum.

In Dirks deel II, p. 374 vinden we over een van deze penningen en wel in het 'Aanhangsel met gildpenningen, die nog niet bepaald aan ... een plaats kunnen worden toegewezen' de beschrijving:

41. Tinnegieters.

Voorzijde: Een tinnegieters hamer

Omschrift: xx Tienegieters xx Gielt)xx

Keerzijde: Een fraaie schenkkkan

Omschrift: Eendracht xx heeft xx mecht.

(Aan een belière of [druppelvormig- HBvW] oog).

Groot 33 mm. Afteekening van den heer F.H.

Maschhaupt. CXXXIV nr. 12.

[NB Op plaatsen xx staat een gotische vierpas - HBvW] (afb. 3)

In hetzelfde supplement staat er nog een:

24.1 1636

Vz. twee dikbuikige kannen met oor, staande op een boek.

Kz. op een in reliëf aangebracht schild, met twee spijkers bevestigd, ziet men een verhoogde rechthoek met het jaartal 1636.

Tin, 24,2 mm.

Deze penning bevindt zich nog steeds in het Noordbrabants museum en op voorspraak van Ton Kooyman stuurde men mij een afbeelding (afb. 2). De penning is afkomstig uit het legaat Van de Mortel in 1963; Van de Mortel meende dat het een Bossche penning betreft maar daarvoor is geen enkele aanwijzing te vinden.⁹ En - net als bij de eerder genoemde penning in particulier bezit - evenmin

En volgens WK 1978:

17.1 z.j.

Vz. een tinnegietershamer. **Omschrift:** Tienegieters. Gielt.

Kz. een fraaie schenkkkan. **Omschrift:** Eendracht Heeft.Macht.

Slechts twee exemplaren bekend, waarvan een met een tinnegietersmerk roos met IPS.

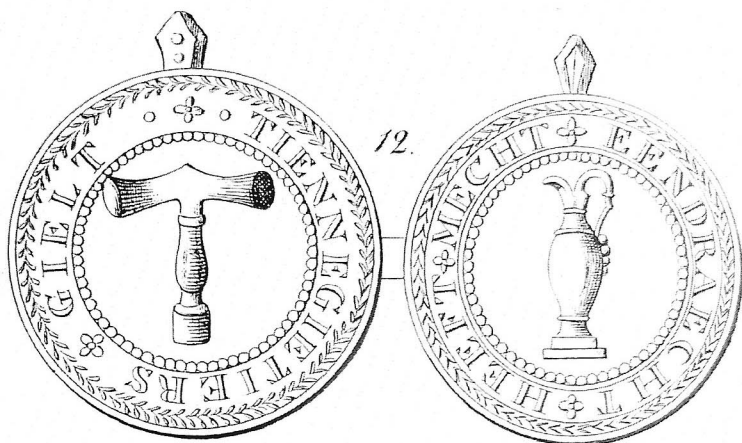
Tin, gegoten 50 mm.

Lit.: Dirks CXXXIV.12

KOG

Vz en Kz afgebeeld op Plaat 34 als Vlissingen [zelfde als die in Dirks hierboven - HBvW]

Wittop Koning zegt dat er twee exemplaren bekend zijn en beschrijft die alsof zij identiek zijn. Mijns inziens betreft zijn beschrijving de andere (in elk geval een andere) van die twee beschreven door Dirks want de teksten van het omschrift zijn niet identiek en de

Afb. 3 'Aftekening van den heer F.H. Maschhaupt'

diameters wijken af. WK vermeldt voor beide dat het een bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap betreft. Dat is er echter maar een van de twee, de andere is van het Rijks zelf, in 1885 gekocht van F.H. Maschhaupt, die in de negentiende eeuw een groot verzamelaar van penningen was.¹⁰ Dirks neemt van Maschhaupt vele 'aftekeningen' van penningen over, waaronder de 'Vlissingse' (CXXXIV nr. 12). Bij WK 1978 plaat 34, nr. 17.1. Dat dit een Vlissingse penning betreft is afgeleid van de afbeelding van een model kan, door de toeschrijver aangezien voor de fles uit het Vlissingse stadswapen. Het lijkt er echter meer op dat het om een tinnen kan gaat in een zeer gebruikelijke vormgeving en niet om de Vlissingse fles die er heel anders uitziet.¹¹

Helaas heeft het Rijksmuseum nog geen kans gezien mij de foto's van voor- en keerzijde van deze penningen toe te sturen (ze zijn niet zo makkelijk in het depot te vinden) waardoor we ook niet weten hoe de initialen IPS zijn afgebeeld. Tot zo lang moeten we het doen met de afbeelding zonder de initialen hierboven. Vermoedelijk zijn de letters IPS de initialen van het betreffende gildelid maar helaas is noch bij de Nederlandse, noch bij de Vlaamse tinvereniging een IPS bekend.

NOTEN

- 1 J. Dirks, *De Noord-Nederlandsche Gildepenningen, wetenschappelijk en historisch beschreven en afgebeeld*, Haarlem 1878 (Dirks), H.G. Du Crocq, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap Amsterdam | *Catalogus van de Penningverzameling*, Amsterdam 1912 (Du Crocq) en D.A. Wittop Koning, *De Penningen der Noord-Nederlande Ambachtsgilden*, Amsterdam 1978 en 1e en 2e aanvulling van 1981 resp. 1990 (WK). Als bron zou verder nog te noemen zijn L. Minard van Hoorebeke, *Description de Méreaux et Jetons de présence, etc. des Gildes et Corps de Métiers, Eglises etc.*, Gent 1879. Dit werk is echter uiterst onbetrouwbaar, ik verwijs naar Dirks, Nalezingen, p. 21.
- 2 Uit: K. Burman, *Voorbericht voor de Utrechtse Jaarboeken*, Utrecht 1750 (aldus Dirks).
- 3 Uit: *Oeconomische Encyclopaedie* von D. Johann Georg Kruenitz, Bd 242. Brünn 1858 S. 387, aldus *Zünftig! Geheimnisvolles Handwerk 1500 - 1800*, Kat. Germanisches Nationalmuseum, Neurenberg 2013, p. 70.
- 4 Een mooi boekje hierover is van Aafje Groustra e.a., *Een devote brug naar barmhartigheid | Nijmegen en zijn Broederschappen*, uitg. Stichting De Stratemakerstoren, Nijmegen 2011.
- 5 Met dank aan de heer Jan Lucassen voor deze gegevens.
- 6 I.H. van Eeghen, *De Gilden | theorie en praktijk*, Bussum 1965, p. 55.
- 7 Chris Teulings, 'De ambachtsgildepenningen van Vlissingen', in: *Den Spiegel*, tijdschrift MuZEEum, Vlissingen, april 2006, p. 4 - 10. Met dank aan de heer Teulings voor zijn hulp.
- 8 Laurens Schulman B.V., cat nr. 25 dd 23 april 2001, lot 2997. De penning is toen in Duitse handen gekomen.
- 9 Aldus vriendelijke mededeling van de heer Chris Teulings.
- 10 G.P. Sanders e.a., 'De geschiedenis van het munt- en penningkabinet van het KOG', in: *Voor Nederland bewaard*, Amsterdam 1995, p. 351 - 364, noot 3.
- 11 Chris Teulings, t.a.p., voetnoot 5.

Een tinnen pelgrimsflesje uit Frankrijk als bodemvondst in het Twentse Oldenzaal

Tekst: Thea Evers

Woensdag 6 juli 2016 hebben archeologen in de Plechelmusstad en oude Hanzestad Oldenzaal bij de toekomstige Stadsbrouwerij “De Bombazijn” een proefsleuf aangelegd, een mini-opgraving om te controleren wat zich in de grond bevindt. Een dergelijk proefsleuf is een doorkijkje in de grond, waarop archeologen kunnen bepalen of het wel of niet interessant is om het gebied verder te onderzoeken.

Er werden zoals verwacht sporen aangetroffen van vorige bebouwingen zoals van de oude spinnerij, die daar tot de late achttiende eeuw stond en die is op oude kaarten nog te zien is. Waarschijnlijk was het een vakwerkhuis.

Naast de spinnerij waren er ook paalsporen te zien en is er een wandgreppel gevonden, afkomstig van een

boerderij uit de veertiende tot vijftiende eeuw. Mogelijk van het type hallenhuis.

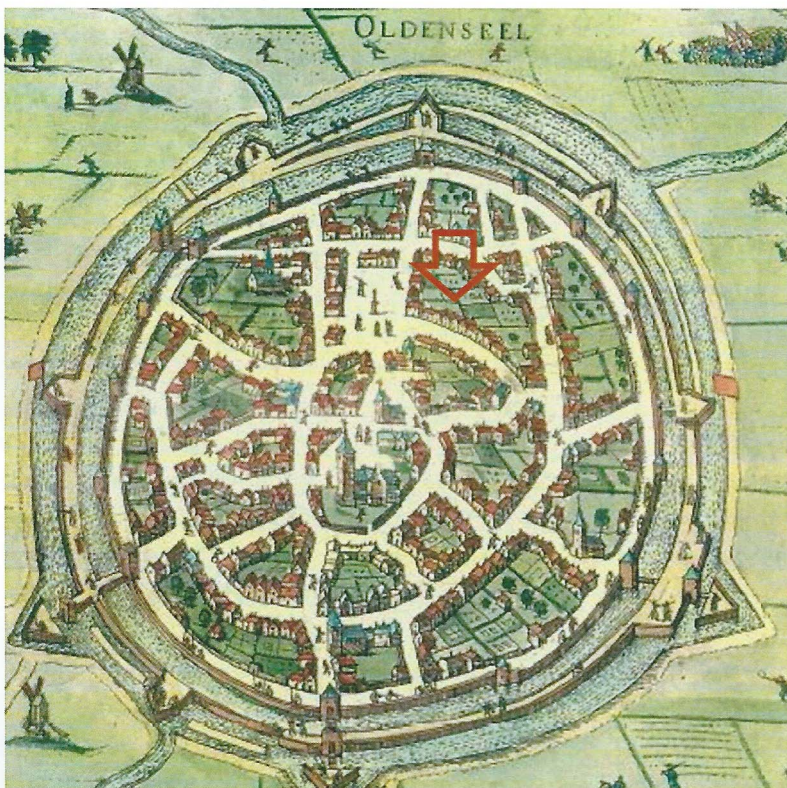
De vondsten die in de proefsleuf zijn gedaan zijn zo interessant, dat er een vervolgoopgraving zal komen. Stadsbrouwerij De Bombazijn wil over het gehele buitenterrein een kelder aanleggen. Dat gebied zal waarschijnlijk in zijn geheel opgegraven worden. Men acht de kans groot dat de bodemvondsten hier tot in de elfde eeuw zullen teruggaan (afb. 1).

Voor tinliefhebbers kwam er ook iets fraais uit de Oldenzaalse bodem: een bijzondere pelgrimsampul, waarover de archeologen zeer enthousiast waren. Het is een klein flesje, van tin met een hoog loodgehalte, dat werd gevonden in de laag uit de vijftiende eeuw. Pelgrims namen dit soort voorwerpen mee, wanneer ze de lange tocht hadden volbracht naar het

bedevaartsoord van hun keuze, om zo te boeten voor hun zonden en een betere plaats in de hemel te verwerven. Het flesje werd gevuld met een relik vanuit het heiligdom, bijvoorbeeld aarde waarover het bloed van de heilige heeft gestroomd, water uit een nabijgelegen bron of een stukje stof, dat in contact is geweest met de heilige. Aan de oortjes werd het voorwerp aan de kleding genaaid, zodat de pelgrim het flesje met zich mee kon dragen. Zulke flesjes maken ook deel uit van de collectie van Museum Catharijneconvent in Utrecht en van Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam.

De vondsten zijn nog niet beschreven, maar de lengte van de pelgrimsampul is zo te zien op de krantenfoto, circa 9 à 10 cm., de handbreedte van vier vingers van een forse hand.

De betreffende archeoloog heeft in 25 jaar tijd nog maar twee vergelijkbare flesjes opgegraven.

Afb. 1 Frans Hogenbergs Prentwerk over de geschiedenis 1530-1631. Inname Oldenzaal door Markies Spinola op 10 augustus 1604.

Afb. 2 Voor- en achterzijde pelgrimsflesje

Op de ampul zijn nog duidelijk de contouren van een stadswapen zichtbaar. Er staan Franse lelies in afgebeeld (afb. 2). Daaruit leidt men af, dat de pelgrimage waarschijnlijk leidde naar de oude bedevaartsplaats Rocamadour, in het zuiden van Frankrijk. Dit stadje, waar het lichaam van Sint-Amadour werd begraven, is na Lourdes het meest bezochte pelgrimsoord van Frankrijk.

Sint-Amadour leidde een kluzenaarsbestaan en wordt in een legende geïdentificeerd met Zacheüs, een leerling van Jezus. Hij is ook de man van Sainte-Veronica, met wie hij samen vanuit het Heilige Land naar Frankrijk vluchtte.

In de twaalfde eeuw werd zijn lichaam nog geheel intact aangetroffen in een tombe in de bergwand. Het

werd in de kapel gelegd, waar men vervolgens op zijn wederopstanding wachtte, die echter niet kwam. Later is het lichaam door de protestanten tijdens een van de vele godsdienstoorlogen verbrand.

Rocamadour werd een zeer populaire bedevaartsplaats op de weg van Noord-Europa naar Santiago de Compostella. Tot de vele pelgrims behoorden ook koning Lodewijk IX, de Heilige, en Hendrik III van Engeland, die in Rocamadour op wonderbaarlijke wijze genezen zou zijn van een ziekte.

Het is mij niet bekend of dit flesje naar het archeologisch depot van de provincie Overijssel in Deventer zal gaan, of in de toekomst misschien toch te bewonderen zal zijn in Museum Palthehuis in Oldenzaal.

De foto's van het flesje zijn beschikbaar gesteld door archeoloog Sacha Benerink.

Nieuwe gegevens - zie aanvulling

Tekst: H.B. van Wijk

Mijn artikel Bodemvondsten uit Reimerswaal in de literatuur (de Tinkoerier, dec. 2012, p. 72) kan nog aangevuld worden met een prachtig logo van de Middelburgse rederijderskamer Het Bloemken Jesse, In Minne groeyende. In dat artikel vroeg ik mij af of die kamer niet Het Boomken Jesse heette. Jesse of Isai was de vader van Koning David en de bijbel (Jesaja 11 : 1 en 10) schetst hem als de tronk, de wortel, waaruit uiteindelijk Christus zal worden geboren. Er bestaan vele afbeeldingen en sculpturen van een liggende Jesse aan wie een complete boom ontspruit, soms met vermelding van de namen van zijn nakomelingen. Het leek me daarom meer voor de hand liggend dat de naam het boomken Jesse zou zijn. Dat is dus niet het geval (afb. 1).

1592. JETON REDERIJERSKAMER 'T BLOEMKEN JESSE'. Versiert cartouche met inscriptieruimte met omschrift waarin torentje van Middelburg. Kz. grote boom met takken, waarop twee vrouwenfiguren gezeten zijn (Anna en haar dochter Maria). Een banderol met 'IN MINN GROEI'. Een manspersoon (de profeet Jesse) ligt hieronder, boven de boom het kind Jezus met werldebol met kruis en staafje. Niet in Dugniolle of Van Loon. Zie Teylers Museum invent. TMNK 04526; Minard 410; zie JMP 1917 (artikel De Man)

Afb. 1

de Tinkoerier

activiteiten en tarieven 2017

DATA BIJeenKOMSTEN NEDERLANDSE TINVERENIGING

13 mei Nationaal Klok en Peel Museum, Asten
28 november Nog niet bekend

DATA BIJeenKOMSTEN VLAAMSE TINVERENIGING

26 maart Lokeren
29 oktober Lokeren

DATA BIJeenKOMSTEN GEWICHTEN EN MATEN VERZAMELAARS VERENIGING

25 maart Harmelen – jaarvergadering
20 mei Harmelen – bijeenkomst
30 september Harmelen – bijeenkomst
4 november Harmelen – najaarsveiling

TARIEVEN NEDERLANDSE TINVERENIGING

Contributie, incl. 2x de Tinkoerier	€ 65,00
Abonnement de Tinkoerier	€ 50,00 (excl. verzendkosten)
Losse nummers	€ 25,00 (excl. verzendkosten)
Advertentie in de Tinkoerier	€ 100,00 (hele pagina)
Oudere gebruikte nummers	€ 7,50

COLOFON

Foto's omslag
 Voorzijde: *Schilderij uit de collectie
 Gorcums Museum, inv. nr. 4941.*
 Ontwerp en lay-out
 Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Drukwerk De Koning Repro, Ridderkerk

OPROEP

Als u oude Tinkoeriers wilt afstaan ontvangt de vereniging deze graag. Wij bieden ze voor € 7,50 ter verkoop aan. De opbrengst komt ten goede aan de verenigingskas. Door een schenking van een van onze leden kunnen wij thans een volledige set Tinkoeriers aanbieden. Prijs in overleg. Neem hiervoor contact op met Henk van Wijk (0180 - 617966).

De Tinkoerier

2016

2

IN DIT NUMMER O.A.

- Tin uit de collectie Museum Prinsenhof te Delft
- Een uitzonderlijk stuk religieus tin